

Rethinking the Meaning of a Child from Married Women's Points of View (with Children and without Children) Living in Tehran

- Pegah Roshaanshomal** * | Ph.D. in Cultural Sociology, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran
- Hassan Saraei** | Professor of Sociology, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran
- Ardeshir Entezari** | Associate Professor of Sociology, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran
- Mahmoud Moshfegh** | Associate Professor of Demography, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Abstract

In recent years, many family concepts have undergone semantic changes. Since the child is the main focus of the family, parents and women's understanding of this concept will determine many decisions in the field of fertility. Therefore, it is necessary to analyze the "meaning of a child" and examine women's understanding of this concept. This research describes the actor's understanding of the meaning of a child with a qualitative approach. The data were collected through in-depth interviews with twenty married women with children and without children in Tehran by purposive sampling and analyzed by using Smith's six-step technique. The main theme of the research showed that a child is a dynamic and influential concept. In the emotional view, the themes of "good feeling," "filling the scene of life," and "hardness and sweetness" and in the supportive view, the themes of "generational support," "old age support," and "spiritual support" emerged from the findings. A child is a double-edged sword, which means that it is both an obstacle to growth and a factor for success and growth. Growth and development in the personal and marital sphere is one of the most important meanings of a child. A child is a container for filling emotions, which

* Corresponding Author: Roshaan.pegah@yahoo.com

How to Cite: Roshaanshomal. P., Saraei. H., Entezari. A., Moshfegh, M. (2023). Rethinking the Meaning of a Child from Married Women's Points of View (with Children and without Children) Living in Tehran, *Quarterly Journal of Social sciences*, 30(100), 1-44. DOI: 10.22054/qjss.2023.67556.2526

contributes to the stability and continuity of marriage by injecting good feelings. The findings of this study were able to present a clear picture of the meaning of a child.

Keywords: Qualitative Method, Theme Analysis, Meaning, Child, Women, Tehran.

1. Introduction

As a result of the transition of the family after the Industrial Revolution, the form of families changed from extended to nuclear, and after that, choosing a spouse changed from an unconscious and forced state to a conscious and selective action. Accordingly, the age of marriage and after that the age of having children increased, and the family became more damaged in terms of continuity. Behind all these changes, what is important is the change of the most important function of the family, i.e. reproduction of the generation. In the necessity and importance of the issue, it is enough to pay attention to the age pyramid of the population, which is moving towards old age. What has happened in the field of reproductive behavior and leads the population towards old age is the concern of many thinkers. Therefore, focusing on the child and its meaning, in the first step, is much more important and necessary than establishing positive laws. The changes that have occurred in the field of family and fertility behavior indicate that deeper and more radical changes have occurred in the mind, i.e. the bed of meaning formation, the result of which was determined in practice.

Research Question(s)

What is the understanding of "child" by women in Tehran?

What does a child mean from the point of view of married women?

What meaning do the activists attribute to the child?

What is the variety of the mental meaning of the activists of the child?

Literature Review

Karimi and Samani's findings showed that Iran has been a child-loving society and infertile people or people who do not have children for any reason are under severe pressure from the society. This causes many newlyweds to try to "be like everyone else" in order to gain social approval (Karimi 2016: 111). The results of Farahani and

Kayani's research showed that the meaning of a child has changed over time. The view of today's women has changed compared to the women of previous generations. The change of meaning with the passage of time does not mean a change in the value of the child, because perhaps with the passage of time, not only the value of the child has not decreased, but a rational, perfectionist, and measured look for the decision on the time of childbearing and its number, is indicative of the value and quality of the child. So people tend to prepare the conditions in such a way that they can raise a child with better quality (Farahani 2015: 99). The findings of Hashminiya's research showed that economic components, parents' lost opportunity costs, family income, and employment status are influential in the attitude towards the child and shaping its meaning (Hasheminia 2017: 61).

Kagi's research results indicate three different types of credits for children; 1. The economic value and benefit that requires the material participation of children in the family. (In childhood as a labor force and in adolescence and youth as a provider of old age security) 2. Psychological values, including happiness, pride, fun, love, hope, and companionship 3. Social and traditional values referring to the social acceptance of parents (Kagiticibasi: 2015: 374). Deir realized that happiness and personal well-being are among the meanings that parents attach to their children. Children are necessary to maintain the security of the marriage bond and create social security for parents in their old age and to preserve the lineage and name (Dyer 2007: 73). The findings of Rani and Babu's research indicated that economic, social, demographic and psychological factors are mixed with the explanation of the concept of child. In developing countries like India, economic drivers influence fertility behavior. The economic value of children includes their participation in work and creating a sense of security for parents in their old age. If children can be useful to their parents in these two areas, then having many children seems completely rational (Rani 2003).

Materials and Methods

This research, with a qualitative approach, has reconsidered the awareness of the meaning of child among married women with and without children. In choosing the questions to start the interview,

along with exploratory interviews, we benefited from the meaning-oriented theories in the sociology of knowledge school, and from the child-oriented theories in the field of demography. Data were collected through individual in-depth interviews with 25 married women (with children and without children) in the age range of 30 to 50 years old in Tehran, with targeted sampling and with maximum diversity, and using thematic content analysis (TA), analysis and the final report was prepared.

Results

The meaning of a child from women's points of view is the result of the interaction of cultural and social contexts in which a person is located at a certain point in time. The meaning of a child from women's points of view is the result of many factors and events. What is considered as meaning is the result of gathering a set of external and internal factors that the actor encounters throughout his life. Considering the mentioned fact and the analysis of available data, the main theme of this research is that: "A child is a conceptual combination of emotional, intellectual, individual and collective fluid elements. This cultural entity gives meaning to a mother's life and plays a significant role in the construction of personal, sexual, and adult identity and the development of activist rationality.

Conclusion

There are benefits and losses in every choice made by an active community activist, and no choice is without cost. The fertility behavior of the studied women (having or not having a child) is a kind of selective and conscious action along with rationality, which is formed in the context of child perception. How women see a child in society and what position and meaning they attach to it is the turning point that makes them choose to have or not have a child. In choosing not to have children, the activist experiences both personal growth and a degree of deprivation. On the other hand, having a child can be both a factor of destruction and a factor of growth.

بازاندیشی معنای فرزند از دیدگاه زنان متأهل (دارای فرزند و بدون فرزند) ساکن در شهر تهران

پگاه روشن‌شمال ^{ID} * دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

حسن سرایی ^{ID} استاد جامعه‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

اردشیر انتظاری ^{ID} دانشیار جامعه‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

محمود مشفق ^{ID} دانشیار جمعیت‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

چکیده

در سال‌های اخیر، بسیاری از مفاهیم خانواده دستخوش تغییرات معنایی شده است. از آنجاکه فرزند کانون اصلی خانواده است، درک والدین و زنان از این مفهوم، تعیین‌کننده بسیاری از تصمیمات در حوزه باروری خواهد بود. لذا واکاو «معنای فرزند» و بررسی درک زنان از این مفهوم ضروری است. این پژوهش با رویکرد کیفی به توصیف فهم کنشگر از معنای فرزند می‌پردازد. داده‌ها از طریق مصاحبه عمیق با بیست زن متأهل دارای فرزند و بدون فرزند در شهر تهران با نمونه‌گیری هدفمند جمع‌آوری و با استفاده از تکنیک شش مرحله‌ای اسمیت تحلیل شد. مضمون اصلی پژوهش نشان داد فرزند مفهومی است پویا، دینامیک و تأثیرگذار. در نگاه عاطفی مضامین «حس خوب»، «پرکننده صحنه زندگی» و «سختی و شیرینی» و در نگاه حمایتی مضامین «حمایت نسلی»، «حمایت سالمندی» و «حمایت معنوی» از یافته‌ها پدیدار گشت. فرزند به معنای شمشیر دو لبه است بدین معنا که هم مانعی است برای رشد و هم عاملی است برای خودشکوفایی و بالندگی. رشد و توسعه در حوزه فردی و زناشویی از مهم‌ترین معانی فرزند است. فرزند ظرفی است برای پر کردن عاطفه که با تزریق حس خوب به ثبات و تداوم زناشویی کمک می‌کند. یافته‌های این مطالعه توانست به‌زعم خود تصویر روشنی از معنای فرزند ارائه دهد.

کلیدواژه‌ها: روش کیفی، تحلیل مضمون، معنا، فرزند، زنان، تهران.

طرح مسئله

توجه به فرزند واقعیت جدیدی نیست. در همه مقاطع زمانی تمرکز بر روی تعداد فرزند، بعد خانوار و روند باروری بوده است. تحقیقات صورت گرفته، حاکی از آن بود که میزان باروری کل از ۵/۵ فرزند در سال ۱۳۶۷، برای هر زن به سطح جانشینی (۱/۲ فرزند) در سال ۱۳۷۹ رسید و در سال ۱۳۸۵ به زیر سطح جانشینی (۱/۹ فرزند) کاهش یافت (Abbassi, 2015: 15). علاوه بر آن آمارها نشان داده بعد خانوار در سال‌های اخیر همواره رو به کاهش بوده. در استان‌های تهران و البرز این نرخ برابر با ۳/۱ و برای مازندران و گیلان ۳ است (SCI, 2015: 23). همان‌طور که ملاحظه می‌شود دغدغه اصلی اندیشمندان در سال‌های گذشته، تعداد فرزند، میزان باروری و تغییر ابعاد خانوار بود. آنچه در این داستان مغفول مانده، توجه به معنا است. علیرغم اهمیت کاهش باروری و پیامدهای حاصل از آن در جامعه آنچه این مقاله بر آن متمرکز است، فراتر از تعداد و کمیت فرزند است یعنی توجه به «معنای فرزند».

امروزه معنای فرزند همانند سایر مفاهیم مرتبط با خانواده نظیر والدگری، ازدواج، طلاق و... دچار تحول شده است (Nazari, 2018: 103). تغییر در رفتار باروری و شیوه تنظیم خانواده ملهم از آن چیزی است که در ذهن کنشگر و به‌ویژه زنان رخ داده است. زنان دیگر در یک فرایند خطی پس از ازدواج بلافاصله وارد پروسه فرزندآوری نمی‌شوند. رفتار باروری برای زنان نسل‌های گذشته کاملاً از پیش تعیین شده و مشخص بود اما امروزه این فرایند دچار تحول شده و به تبع آن زمان‌بندی باروری نیز تغییر کرده است. علت اصلی تحول در الگوی باروری، تغییر در آن چیزی است که در ذهن روی داده است چراکه بارقه هر نوع دگرگونی در کنش، ابتدا در ذهن شکل می‌گیرد و سپس در رفتار متجلی می‌شود. رویکرد ایدئالیسم بر این عقیده است که عقل یا ذهن و روح مقدم بر ماده است. این نظریه معتقد است که واقعیت‌ها پیش از آنکه به ورطه عمل کشیده شوند، در پندارها، فکر و ذهن کنشگر حضور دارند (Ghahremani, 2015:12). برای فهم دقیق‌تر الگوی باروری، درک معنای ذهنی از فرزند می‌تواند هدایت‌کننده باشد.

آنچه ادراک را در ذهن شکل می‌دهد، بستر اجتماعی و شرایط زیستی کنشگر است. حق انتخاب آزادانه و آگاهانه برای زنان به‌عنوان کنشگر در حوزه باروری به‌واسطه گسترش فضای فردگرایانه در حال افزایش است. لستاق پیشنهاد می‌کند که برای تبیین تغییرات در الگوی ازدواج و فرزندآوری باید دگرگونی‌ها و عوامل فرهنگی از جمله گسترش فردگرایی و تضعیف ارزش‌های خانوادگی را مورد ملاحظه قرار داد (Reynolds & Mansfiel, 1999: 14). این تحولات فرهنگی بر تغییر رفتار باروری بسیار مؤثر بوده است (Rastegar, 2015: 159). در نسل‌های گذشته، فاصله ازدواج و فرزندآوری بسیار کمتر از زمان حال بود. زوجین بعد از ازدواج، متأثر از هنجارها و ارزش‌های از پیش تعیین‌شده جامعه، در گام بعدی سریعاً وارد مرحله فرزندآوری می‌شدند اما امروزه آزادی عمل زنان در ازدواج و زمان فرزندآوری و تعداد فرزندان، سبب کاهش ابعاد خانواده شده است. بیشتر زنان ترجیح می‌دهند بجای به دنیا آوردن و پروراندن فرزندان متعدد، فرزندان با تعداد کمتر ولی با کیفیت بالاتر به جامعه تحویل دهند. علاوه بر آن زنان متمایل شده‌اند تا زمان بیشتری به زندگی فردی و پیشرفت‌ها و لذت‌های شخصی خود اختصاص دهند (Rastegar 2015: 175). تحولاتی از این دست نشان می‌دهد؛ فرزندآوری تبدیل به یک مقوله ارادی و قابل کنترل شده. در چنین فضایی که تصمیم‌گیری ارادی برای فرزندآوری حاکم شده، بررسی معنا و کارکرد فرزند در زندگی زنان مهم می‌نماید. از این‌رو، ماهیت فرزند و اینکه چگونه این مفهوم از سوی زنان مورد ادراک قرار می‌گیرد باید دقیقاً مطالعه شود تا فهم عمیق‌تری از ویژگی‌های این پدیده حاصل شود.

فرزند مفهومی است سیال و ارائه تعریفی واحد از آن اگر نه غیرممکن، بسیار دشوار خواهد بود (Soroush, 2020: 2). سؤال اصلی این مقاله نیز همین معنای سیال است. اینکه زنان چگونه فرزند را معنا می‌کنند؟ فرزند را چطور می‌بینند؟ چه پنداشت و ادراکی از این مفهوم دارند و سؤالاتی از این دست، موضوع اصلی پژوهش حاضر است. یافته‌های این مقاله از فهم عامیانه^۱ زنان عادی جامعه حاصل خواهد شد. کشف آنچه در ذهن زنان به‌عنوان

مرتبط‌ترین کنشگران با فرزند می‌گذرد، ضروری است لذا محقق می‌خواهد بدانند در ذهن زنان متأهل در ارتباط با معنای فرزند چه می‌گذرد. مسئله اصلی تحقیق کشف و واکاوی این معنا است.

ملاحظات تجربی

کریمی و سامانی در پژوهش خود به بررسی ابعاد و کارکردهای فرزند پرداخته‌اند. پژوهش مذکور با استفاده از نظریه میدانی^۱ انجام و داده‌های آن از طریق مصاحبه نیمه ساختارمند و مصاحبه گروهی^۲ جمع‌آوری شد. یافته‌ها نشان داد که ایران یک جامعه فرزندخواه بوده است و افراد نابارور یا افرادی که به هر دلیل فرزند ندارند به شدت تحت فشار از سوی جامعه هستند. این مسئله باعث می‌شود تا بسیاری از زوج‌های تازه ازدواج کرده تلاش کنند تا در پی کسب تأیید اجتماعی «مثل بقیه» شوند و در یک خط سیر از پیش تعیین شده اجتماعی حرکت کنند. فرزند یک موجود صرفاً فیزیکی نیست و به عنوان یک موجودیت فرهنگی، معنابخش به زندگی و حتی مرگ افراد است و نقش بسیاری در برساخت هویت شخصی، هویت جنسی و هویت بزرگ‌سالی دارد (Karimi, 2016: 111). نتایج تحقیق فراهانی و کیانی نیز نشان داد معنای فرزند در طول زمان دچار تغییر شده. دیدگاه زنان امروزی در مقایسه با زنان نسل‌های گذشته تغییر کرده است. منظور از تغییر معنی با گذر زمان، تغییر در ارزش فرزند نیست چراکه شاید با گذر زمان نه تنها از ارزش فرزند کاسته نشده است بلکه نگاهی عقلانی، کمال‌گرایانه و سنجیده برای تصمیم در زمان فرزندآوری و تعداد آن، گویای ارزش و کیفیت فرزند است. به طوری که افراد تمایل دارند شرایط را به گونه‌ای مهیا سازند تا بتوانند فرزند با کیفیت بهتر پرورش دهند (Farahani, 2015: 99).

برخی تحقیقات نشان‌دهنده تأثیر شرایط در تفسیر معنای فرزند هستند. هاشمی‌نیا در مقاله‌ای با عنوان «بررسی نگرش زنان به ارزش فرزند»، به شناخت و بررسی ارزش‌های

1. Grounded Theory
2. Focus Group

مثبت و منفی فرزندان از منظر والدین پرداخته چراکه ارزش‌ها بر تصمیم‌گیری‌ها و انگیزه‌های والدین برای فرزندآوری تأثیرگذار است. یافته‌های استنباطی تحقیق نشان داد که مؤلفه‌های اقتصادی، هزینه‌های فرصت ازدست‌رفته والدین، درآمد خانواده و وضعیت اشتغال در نگرش به فرزند و شکل‌دهی معنای آن تأثیرگذار هستند (Hasheminia, 2017: 61). «ارزش فرزندان، تغییر خانواده و پیامدهای مراقبت در دوران سالمندی» عنوان مقاله‌ای است که در سال ۲۰۱۵ به چاپ رسید. نتایج تحقیق حکایت از سه نوع اعتبار تفکیک‌شده برای فرزندان دارد؛ ۱. ارزش اقتصادی و فایده‌ای که مستلزم مشارکت مادی فرزندان در خانواده است. (در دوران کودکی به‌عنوان نیروی کار و در دوران نوجوانی و جوانی به‌عنوان تأمین‌کننده امنیت پیری) ۲. ارزش روانشناسی شامل شادی، غرور، تفریح، عشق، امید و همراهی ۳. ارزش اجتماعی و سنتی که اشاره به پذیرش اجتماعی والدین دارد. بدین معنا که فرزند داشتن سبب تثبیت موقعیت اجتماعی و خانوادگی زوجین خواهد شد. یافته‌ها نشان داد ارزش‌ها و معانی منسوب به فرزندان از جمله نقش آن‌ها به‌عنوان تأمین‌کننده و حامی والدین و مراقبت از افراد مسن در دوران سالمندی، در طول زمان به یک امر عادی تبدیل خواهد شد. بدین معنا که جامعه معنای فرزند را آمیخته با نقش حمایتگری می‌داند و نهادینه شدن چنین پنداشتی، سبب نگاه حمایتی فرزندان به والدین در دوران پیری می‌شود (Kagitcibasi, 2015: 374). نویسندگان مقاله از چنین پدیده‌ای تحت عنوان «امنیت پیری»^۱ یاد می‌کنند.

دیر^۲ با انتشار مقاله‌ای با عنوان «ارزش فرزندان در کشورهای آفریقایی» به این مهم دست یافت که شادی‌آفرینی و رفاه شخصی از جمله معانی است که والدین برای فرزند قائل می‌شوند. فرزندان برای حفظ امنیت پیوند ازدواج و ایجاد امنیت اجتماعی برای والدین در دوران پیری و حفظ اصل و نسب و نام ضروری هستند (Dyer, 2007: 73). «ارزش اقتصادی فرزندان و باروری» عنوان تحقیق دیگری است که توسط رانی و بابو انجام شد. یافته‌های پژوهش حاکی از آن بود که عوامل اقتصادی، اجتماعی، جمعیت‌شناختی و

1. old-age security

2. Dyer

روانی با تبیین مفهوم فرزند آمیخته شده‌اند. در کشورهای در حال توسعه شبیه هند، محرک‌های اقتصادی بر رفتار باروری تأثیر گذار هستند. ارزش اقتصادی فرزند شامل مشارکت آن‌ها در کار و ایجاد حس امنیت در دوران سالمندی برای والدین است. اگر فرزندان بتوانند در این دو حوزه برای والدین خود دارای سودمندی و فایده باشند، در نتیجه فرزندآوری زیاد کاملاً عقلانی به نظر می‌رسد (Rani, 2003).

مطالعات بیان‌شده از نظر مبانی نظری، نمونه موردبررسی و بستر انجام مطالعه با پژوهش حاضر تفاوت‌های حائز اهمیتی دارند. یکی از نکات متمایزکننده این تحقیق در نظر گرفتن زنان متأهل (بدون فرزند و دارای فرزند) در نمونه است. علی‌رغم آنکه مطالعات مذکور حاوی نتایج ارزشمندی هستند اما غالباً بر روی رفتار باروری و زمینه‌های فرزندآوری تأکید دارند اما تمرکز مطالعه حاضر بر درک معنای فرزند و پنداشت زنان از فرزند و پر کردن خلأ اطلاعاتی با بهره‌گیری از رویکرد کیفی است.

ملاحظات نظری

پرداختن به معنای ذهنی مهم‌ترین محور این تحقیق است. توجه به معنا در آثار شوٲس، برگر و لوکمان قابل توجه است. به‌زعم متفکران جامعه‌شناسی معرفت، معنا و کنش دو واحد جدایی‌ناپذیرند که بنیانشان واقعیت است؛ بنیانی برای «ساخت معنادار دنیای اجتماعی» که عنوان نخستین کتاب شوٲس است. در چارچوب این نظریه، معرفت و عمل ارتباط درونی دارند و هر دو به‌نوعی پدیده‌های معنایی‌اند. معناست که عمل را هدایت می‌کند و به آن جهت می‌دهد و درنهایت رفتار را به کنش تبدیل می‌کند. معرفت برای عمل واقعیتی بیرونی نیست بلکه مستقیماً در ساخت کنش نقش دارد. اساساً مشخصه آگاهی، نیت‌مند بودن آن است یعنی آگاهی به سمت «چیزی» جهت‌گیری دارد. کسی که تجربه‌ای را از سر می‌گذراند یا کنشی می‌کند، با چیزی ارتباط برقرار می‌کند که ماهیتش همان تجربه یا کنش نیست. این «ارتباط با چیزی» را می‌توان ساختار بنیادی معنا دانست (Kenoblach, 2011: 209).

علاوه بر تئوری‌های مرتبط با معنا، نظریات هافمن و هافمن و فریدمن و فاوست مبنای

نظری هدایت‌کننده سؤالات تحقیق هستند. لوئیز هافمن و مارتین هافمن^۱ یک سیستم ارزشی متشکل از نه مقوله را به وجود آورده‌اند که تأکید بسیار بر مؤلفه‌های غیراقتصادی فرزند دارد به طوری که هشت ارزش غیراقتصادی شامل «کمال، جاودانگی، خوشحالی، خلاقیت، پیوند با گروه‌های نخستین، عاطفه و مهربانی، انگیزش» و یک سودمندی صرفاً اقتصادی مدنظر آن‌هاست. ارزش فرزند می‌تواند به‌عنوان مجموعه چیزهای خوبی که والدین با داشتن فرزندان دریافت می‌کنند نظیر خوشی و سرور در زندگی، عشق، محبت و همدم بودن فرزندان تعریف شود (Lucas, 2008: 94). فریدمن و همکاران (۱۹۹۴) در نظریه ارزش فرزندان معتقدند که فرزنددار شدن نشان از علایق اولیه افراد دارد و ارزش کودکان منتج از ظرفیتشان برای کاهش عدم اطمینان برای زنان و افزایش انسجام زناشویی برای زوجین است. در نسخه جدید رهیافت ارزش فرزندان، این تئوری با تئوری تابع تولید اجتماعی^۲ یکی شده است و فرزندان به‌صورت کالاهای واسطه برای بهینه کردن بهزیستی فیزیکی^۳ و احترام اجتماعی^۴ والدین در تولید اجتماعی مطرح می‌شوند. احترام اجتماعی یعنی پاداشی که فرد به‌واسطه شرایط اجتماعی خویش کسب می‌کند مانند پایگاه و موقعیت، عاطفه و مهربانی و تأیید اجتماعی. منظور از بهزیستی فیزیکی، توانایی و مهارت فرد برای بقای فیزیکی و بهبود رفاه خودش است. هدف از این تئوری، تبیین ارزش و معنای فرزندان در راستای توسعه تئوریک خاص برای توجیه این مسئله است که فرزندان چطور و در چه شرایطی در تابع اجتماعی برای ارتقای احترام اجتماعی و رفاه مادی والدینشان کالاهای واسطه‌ای می‌شوند (Hashemina, 2017: 65). فاوست نیز بر مبنای مطالعات مقایسه‌ای که انجام داده است، مفهوم فرزند را در دو سنخ مثبت و منفی دسته‌بندی می‌کند. در گروه ارزش‌های مثبت، مقولات «تقویت و توسعه فردی و اجتماعی»، «کسب هویت با فرزندان و پیوستگی» و «تداوم خانواده» را قرار می‌دهد. تقویت و توسعه در برگیرنده تجربه پرورش و تربیت کردن فرزندان، افزایش مسئولیت‌پذیری

1. L. Hoffman and M. Haffman
2. Social production function
3. Physical well- bein
4. Social esteem

والدین، کسب هویت اجتماعی کامل (پذیرفته شدن زوجین به صورت کامل از سوی جامعه با داشتن فرزند) است. کسب هویت با فرزندان نیز به معنای لذت بردن از رشد و نمو آنها و افتخار و بالیدن به فضایل و کمال فرزندان است. مقوله پیوستگی خانواده نیز تأکید دارد بر اینکه فرزندان فرجام طبیعی هر ازدواجی هستند که به تقویت پیوند زن و شوهر در طول زندگی کمک می‌کنند و می‌توانند ادامه‌دهنده نام خانوادگی والدین باشند (Fawcett, 1974: 23).

نظریه‌های بیان‌شده، مبنایی هستند برای استخراج محورهای سؤالات مصاحبه عمیق و ورود به میدان تحقیق. علیرغم مشخص کردن محور سؤالات در پرتو نظریات مذکور، این تحقیق در زمان جمع‌آوری داده و تحلیل آنها، نسبت به کشف مضامین و مفاهیم جدید کاملاً منفعل و پذیرا بوده است. بدین معنا که خود را محدود به سؤالات و محورهای مستخرج از نظریه نکرده است و با داشتن افق دید باز و بدون جهت‌گیری، به جمع‌آوری داده‌ها پرداخته است.

روش تحقیق

در این مطالعه، برای واکاوی معنای فرزند در رویکرد کیفی از روش تحلیل مضمون^۱ استفاده شده است چراکه تحلیل مضمون مناسب‌ترین روش برای شناسایی، سازمان‌دهی و ارائه بینش عمیق در مورد الگوهای معنایی است. از طریق تمرکز بر معنا در یک مجموعه داده، TA به محقق اجازه می‌دهد تا معانی مشترک را ببیند و درک کند (Braun & Clarke, 2012: 57). تحلیل مضمون روشی است برای بیان واقعیت آن‌گونه که مشارکت‌کنندگان در پژوهش توصیف کرده‌اند. این روش امکان تحلیل واقعیت و کشف ساختار معنا در مجموعه‌ای از داده‌ها را نیز فراهم می‌کند (Bagheri, 2021:209) لذا سبب کسب معرفت عمیق درباره معنای فرزند می‌شود.

گردآوری داده‌ها

مصاحبه بهترین و مطمئن‌ترین ابزار برای دستیابی به افکار، احساسات و پنداشت‌های مشارکت‌کنندگان درباره معنای فرزند است لذا داده‌های این پژوهش از طریق مصاحبه‌های عمیق گردآوری شده است. تحقیقات کیفی نیازمند اطلاعات غنی و موثق از سوی پاسخگویان هستند. نیل به اطلاعات غنی مستلزم آن است که به پاسخگویان اطمینان داده شود و آن‌ها بتوانند آزادانه تجارب و افکار خود را بازگو کنند. برای رسیدن به این هدف، مصاحبه‌های انفرادی بیشترین کارایی را دارد.

گزینش مشارکت‌کنندگان (نحوه نمونه‌گیری)

هدف اصلی پژوهشگر برای انتخاب نمونه، گزینش افرادی است که منبعی غنی از اطلاعات برای پرسش پژوهش باشند (Mohammadpur, 2003: 284). بر این اساس در پژوهش حاضر نمونه‌گیری ما هدفمند^۱ و با حداکثر تنوع است و منطق حاکم بر آن، نمونه‌گیری نظری است. با استفاده از فراخوان در فضای مجازی نیز به تعدادی از نمونه‌ها دست پیدا کردیم. زنانی که مایل به حضور در پژوهش بودند اعلام آمادگی کردند و مصاحبه با آن‌ها انجام شد. تمام افراد مشارکت‌کننده در پژوهش از طریق فضای مجازی و تلفن، ارتباطشان با پروژه برقرار بود به طوری که اگر سؤالی یا ابهامی بعد از پیاده‌کردن مصاحبه و یا در حین کدگذاری به وجود می‌آمد، این امکان وجود داشت که با افراد مورد مصاحبه، مجدداً تماس حاصل شود و سؤالات باقی‌مانده پرسیده شود و در نهایت جواب حاصل از آن در داخل مصاحبه‌ها گنجانده شود. مصاحبه عمیق با زنان متأهل دارای فرزند و بدون فرزند ساکن در شهر تهران انجام شد. مطالعه حاضر پس از ۱۷ مورد مصاحبه به وضعیت اشباع رسید اما برای اطمینان بیشتر مصاحبه‌های تکمیلی تا ۲۰ مورد ادامه یافت. «اشباع حالتی است که پاسخ‌های داده‌شده به سؤالات تحقیق یا مصاحبه‌ها، اطلاعات و یافته‌های جدیدی را دربر نداشته باشد» (Nascimento, 2018: 229). مدت‌زمان مصاحبه

1. purposive sampling

بین ۴۵ تا ۹۰ دقیقه بوده است. مصاحبه‌ها تماماً توسط محقق انجام، ضبط و پیاده‌سازی شد. انگیزه اصلی محقق در انتخاب زنان به‌عنوان نمونه از آن‌رو است که این گروه در مسئله فرزند و فرزندپروری بیشترین آمیختگی را دارند به طوری که از همان ابتدای تصمیم به بارداری تا فارغ شدن و بزرگ کردن فرزند یا فرزندان، زنان در مقایسه با مردان با موجودیت فرزند و دغدغه‌های آن گره خورده‌اند. این گروه نقش فعالی در تصمیم‌گیری و عمل در زمینه تنظیم خانواده دارند و نه تنها از لحاظ بیولوژیک بلکه به لحاظ اجتماعی نیز خود را مسئول پرورش فرزند می‌دانند. علاوه بر آن لازم به توضیح است که این تحقیق به دنبال کشف معنای فرزند در هر دو جنس نیست چراکه طبیعتاً جنسیت بر روی تجربه و آگاهی فرد تأثیرگذار است. جنسیت چیزی است که برای فرد اتفاق افتاده و فرد با آن زیست می‌کند. لذا مردان برای جلوگیری از تفاوت جنسی از مطالعه کنار گذاشته می‌شوند تا جوهره یکسانی از درک معنای فرزند از منظر زنان حاصل گردد. لذا با توجه به توضیحات مذکور واکاوی پندارها، تفسیرها، معانی و دریافت زنان از فرزند مهم می‌نماید.

تحلیل داده‌ها

فرایند کلی این روش در سه مرحله و شش گام خلاصه می‌شود. مرحله اول تجزیه و تحلیل متن است که «شامل گوش دادن، پیاده کردن و خواندن و بازخوانی داده‌ها»، «تولید کدهای اولیه» و «جستجو و شناخت مضامین» می‌باشد. مرحله دوم یعنی تشریح و تفسیر متن دربرگیرنده «ترسیم شبکه مضامین» و «تحلیل شبکه مضامین» است و در نهایت مرحله سوم؛ ترکیب و ادغام متن می‌باشد. «تدوین گزارش» در این مرحله انجام می‌شود (Attride, 2001: 395 - 399).

بر همین سیاق تجزیه و تحلیل داده‌ها، هم‌زمان و به موازات گردآوری داده‌ها انجام شد. فرایند تحلیل داده‌ها شامل یک رفت و برگشت مستمر بین مجموعه داده‌ها و خلاصه‌های کدگذاری شده و تحلیل داده‌هایی است که به وجود می‌آیند. تحلیل مضمون فرایندی است که در آن حرکت به عقب و جلو در بین مراحل تحقیق وجود دارد. هر مصاحبه بعد از پیاده‌سازی و تبدیل شدن به متن، چندین و چند بار مورد مطالعه قرار گرفت و به تدریج

داده‌ها بر اساس اشتراکات مفهومی کدگذاری شدند. کدها بر پایه معانی مشترک طبقه‌بندی شدند و درون‌مایه معانی موجود در داده‌ها در داخل طبقات جای گرفت، به طوری که مضامین پدیدار شده گویای معنای فرزند بودند.

صحت یافته‌ها

از سه راهبرد برای بررسی صحت^۱ یافته‌ها استفاده شد. در راهبرد اول (راهبرد اعضا)^۲ یافته‌های این پژوهش به چند مشارکت‌کننده در تحقیق جهت ارزیابی ارجاع داده شد و مورد تأیید آن‌ها قرار گرفت. در راهبرد دوم (مذاکره با همکاران) برای انعکاس نظر افراد دیگری که ارتباطی با پژوهش نداشتند، پژوهشگر از همکاران خود درخواست کرد که گزارش کار را مطالعه و بررسی و درباره آن اظهار نظر کنند تا در نهایت مشخص شود که آیا آن‌ها نیز درک مشابهی از یافته‌ها دارند. در نهایت، در راهبرد سوم (ارزیاب بیرونی)^۳، برای نیل به یک سنجش عینی از فرایند اجرای پژوهش، یافته‌ها از سوی چند متخصص ارزیابی شد (Mohammadpour, 2010: 82).

یافته‌ها

در این پژوهش، با بیست زن متأهل (دارای فرزند و بدون فرزند) ساکن در شهر تهران گفتگو شد. بر اساس مشخصات مشارکت‌کنندگان در مصاحبه عمیق، طیف سنی زنان از ۲۵ تا ۵۶ و مدت زمان ازدواج آن‌ها از ۲ سال تا ۲۷ سال متغیر است.

جدول ۱. مشخصات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان در پژوهش

Table 1. Demographic characteristics of the participants in the research

کد مشارکت‌کنندگان	تعداد فرزند	سن	تحصیلات	وضعیت شغلی	مدت ازدواج
۱	۲	۳۳	فوق لیسانس	خانه‌دار	۶ سال
۲	۱	۳۵	دیپلم	مربی مهد	۷ سال

1. accuracy
2. member checking
3. external auditor

مدت ازدواج	وضعیت شغلی	تحصیلات	سن	تعداد فرزند	کد مشارکت کنندگان
۱۰ سال	خانه‌دار	فوق لیسانس	۳۴	۲	۳
۸ سال	کارمند	دیپلم	۳۵	۰	۴
۱۲ سال	خانه‌دار	لیسانس	۳۹	۲	۵
۷ سال	خانه‌دار	لیسانس	۳۵	۱	۶
۴ سال	خانه‌دار	فوق دیپلم	۳۳	۰	۷
۲۰ سال	پژوهشگر	فوق لیسانس	۴۰	۱	۸
۷ سال	خانه‌دار	دیپلم	۳۶	۰	۹
۶ سال	آرایشگر	لیسانس	۳۲	۱	۱۰
۲ سال	معلم	دیپلم	۳۲	۰	۱۱
۶ سال	خانه‌دار	فوق دیپلم	۲۸	۰	۱۲
۱۴ سال	کارمند	فوق لیسانس	۳۶	۲	۱۳
۲ سال	دانشجو	دیپلم	۲۵	۰	۱۴
۹ سال	خانه‌دار	لیسانس	۲۹	۱	۱۵
۲۳ سال	مربی	دیپلم	۴۰	۲	۱۶
۷ سال	خانه‌دار	لیسانس	۳۸	۱	۱۷
۲۲ سال	دبیر	لیسانس	۵۲	۲	۱۸
۲۶ سال	بازنشسته	دیپلم	۵۶	۱	۱۹
۲۷ سال	خانه‌دار	سواد قرآنی	۴۷	۴	۲۰

توصیف مضامین

از تحلیل داده‌های به دست آمده در این پژوهش ۳ رویکرد یا نگاه اصلی نمایان گشت؛ ۱. نگاه عاطفی که دربرگیرنده مضامین مربوط به عواطف و احساسات است ۲. نگاه حمایتی که شامل حمایت سالمندی، حمایت نسلی و حمایت عاطفی می‌شود و ۳. نگاه معطوف به رشد و توسعه که فرزند را مانند شمشیر دو لبه معنا می‌کند. این مضامین نشان‌دهنده تجربه زیسته و پنداشت زنان از معنای فرزند است. هرکدام از این نگاه‌ها دربرگیرنده مضامین فرعی و طبقات متعددی است که در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۲. مضامین اصلی و فرعی مستخرج از داده‌ها

Table 2. Main and sub-themes extracted from the data

مضمون اصلی	مضامین فرعی	طبقات اصلی	طبقات فرعی	
فرزند به‌عنوان مفهومی پویا، دینامیک و تأثیرگذار در رویکردهای متفاوت	۱. نگاه عاطفی	۱.۱. حس خوب	<ul style="list-style-type: none"> • گرمابخش و دلنشین • عجیب‌ترین حس دنیا • حس غیرقابل‌وصف 	
		۲. نگاه حمایتی	۲.۱. پرکننده صحنه زندگی	۱.۲.۱. پرکننده صحنه زندگی والدین ۲.۲.۱. پرکننده صحنه زندگی فرزند دیگر <ul style="list-style-type: none"> • همبازی • رشد • حامی ۳.۲.۱. پرکننده صحنه زندگی پدربزرگ و مادربزرگ <ul style="list-style-type: none"> • افزایش شادی و امید به زندگی
			۳.۱. جمع‌نقیضین	<ul style="list-style-type: none"> • سختی + شیرینی
	۱.۲. عدم‌حمایت سالمندی		<ul style="list-style-type: none"> • عدم‌عصای دست بودن فرزند 	
	۲.۲. عدم‌حمایت نسلی		<ul style="list-style-type: none"> • عدم‌تداوم من در معنای فرزند 	
	۳. نگاه توسعه‌ای (نگاه معطوف به رشد)	۱.۳. مانع رشد	۱.۳.۱. مانع رشد شغلی	
			۲.۳.۱. مانع رشد تحصیلی	
		۲.۳. عامل رشد	۲.۳.۱. عامل رشد فردی	<ul style="list-style-type: none"> • قوی شدن • مرجع شدن کسب هویت مادرانه • بالغ شدن
			۲.۳.۲. عامل رشد زناشویی	
			۲.۳.۳. کامل‌کننده زندگی	۱.۲.۳.۳. پایداری زندگی <ul style="list-style-type: none"> • احسن شدن روابط • ممانعت از تنش

معنای فرزند از منظر زنان برآیندی از عوامل و رویدادهای متعدد است. آنچه معنا پنداشته می‌شود حاصل تجمیع مجموعه‌ای از عوامل بیرونی و درونی است که کنشگر در طول عمر خود با آن مواجه می‌شود. به عبارت دقیق‌تر، معنای فرزند از دیدگاه زنان حاصل درهم‌کنش بسترهای فرهنگی و اجتماعی است که فرد در برهه‌ای از زمان در آن واقع شده است. با در نظر گرفتن واقعیت مذکور و نیز تحلیل داده‌های موجود، مضمون یا درون‌مایه اصلی این تحقیق عبارت است از اینکه «فرزند مفهومی پویا و دینامیک که در بستر فرهنگی شکل می‌گیرد و در زمینه‌های متفاوت می‌تواند سبب تحول زندگی شود». فرزند در پرتو سه نگاه اصلی (عاطفی، حمایتی و توسعه‌ای) قادر است تولیدکننده مفاهیم بسیاری باشد. نگاه عاطفی خود دربرگیرنده چهار مضمون فرعی است؛ ۱. حس خوب، ۲. پرکننده صحنه زندگی و ۳. جمع نقیضین.

۱.۱. حس خوب قطعاً بارزترین و بدیهی‌ترین بعد عاطفی در معنای فرزند است که به وضوح در میان اظهارات مشارکت‌کنندگان به چشم می‌خورد. علیرغم وجود مشکلات و سختی‌های فرزند، داشتن احساس خوب که به بیان زنان غیرقابل وصف است از مشخصات بارز معنای فرزند بود. لذت‌بخش بودن، دلنشین بودن، حس عجیب، حس آرامش، ذوق‌زدگی، کیف و... واژه‌هایی بود که برای توصیف حس خوب و بار عاطفی فرزند از سوی مشارکت‌کنندگان بکار گرفته شد.

(کد ۳): وقتی همون لحظه تولد صورتش رو گذاشتن رو صورتم، قشنگ‌ترین حس دنیا بود. آرامش و لذت تنها حسی هست که آدم از بچه می‌گیره. واقعاً حس خوبی. وقتی اولین کلمه رو گفت، خیلی ذوق کردم. خیلی حس خوبی بود. هر کاری که می‌کنه یا هر کلمه‌ای که میگه، حس خوبی در تو ایجاد میشه. (کد ۵): پرهام هر روزش لذت‌بخش بود برام. یه حس عجیب و خوبی داره. می‌گفتم چرا بزرگ میشه؟ دوست داشتم همین لذت بچگی رو سال‌ها ببرم. خیلی کیف داشت برام. واقعاً حسش قابل وصف نیست. (کد ۲۰): من واقعاً کیف می‌کنم. بچه داشتن بهترین حس دنیاست و آگه بچه آدم، در آینده در جامعه آدم خوب و مفیدی بشه، این حس خوب صد برابر میشه.

۲.۱. پرکننده صحنه زندگی

پر کردن صحنه زندگی از مهم‌ترین کارکردهایی است که با معنای فرزند در بستر نگاه عاطفی عجین شده. حس تنهایی که با گذشت چند سال از زندگی مشترک ممکن است به سراغ زوجین و به‌ویژه زنان برود، با به دنیا آمدن فرزند از بین خواهد رفت. در این مضمون نمی‌توان چندان تفاوتی میان معنا و کارکرد فرزند قائل شد. در تحلیل داده‌ها مشخص شد که این مضمون دربرگیرنده سه مقوله فرعی است. فرزند علاوه بر آنکه در زندگی زناشویی و به‌ویژه بعد از گذشت چندین سال معنای پرکنندگی و خروج از خلأ را دارد؛ برای فرزند دیگر خانواده نیز می‌تواند معنای همبازی و حامی را داشته باشد. علاوه بر آن فرزند با ایفای نقش نوه برای نسل‌های گذشته (پدربزرگ و مادربزرگ) نیز پرکننده تنهایی است.

۲.۱.۱. پرکننده صحنه زندگی والدین

(کد ۱۳): به مدت از زندگی آدم که می‌گذره احساس می‌کنی یه چیزی تو زندگیت کمه. انگار یه چیزی باید باشه ولی نیست. فقدانش رو، کمبودش رو و تنهایی رو حس می‌کنی. این حس همون بچه است چون بچه فضای زندگی آدم رو پر می‌کنه. (کد ۱۲): بچه خلأ زندگی ما رو پر می‌کنه. آدم از زندگی دو نفره خسته می‌شه. باید یه نفر سوم باشه که این تنهایی رو پر کنه. چقدر آدم می‌خواد دو نفره باشه؟ حس می‌کنم که بین من و همسرم تو زندگی لازمه که یه نفر سوم هم باشه و از تنهایی دربیایم. (کد ۱۱): بچه کمک می‌کنه که حس تنهایی پر بشه. (کد ۲): با وجود بچه هیچ‌وقت تنها نیستم. (کد ۱۶): واقعاً زندگی بدون بچه چه معنی خاصی داره؟ تنهایی. بدون بچه زندگی سرد و بی‌روح و بیخوده. زندگی بدون بچه یه چیزی کم داره.

۲.۱.۲. پرکننده صحنه زندگی فرزند دیگر

تنهایی فرزند اول نقطه عطفی است که والدین را برای داشتن فرزند دیگر به تفکر وامی‌دارد. زوجین اغلب از ترس تنها ماندن فرزند اول ترجیح می‌دهند در زندگی فرزند

دیگری هم داشته باشند. هر چند بنا به موقعیت و شرایط زندگی ممکن است این خواسته عملی نشود اما در پنداشت و تفکرشان مایل به داشتن فرزند دیگر هستند.

(کد ۸): دوست دارم مه آفرید خواهر و برادر داشته باشه. تنها نباشه. (کد ۶): بچم خیلی احساس تنهایی می‌کنه. آگه دو سه تا بودن خب خیلی بهتر بود. از تنهایی درمی‌اومد. (کد ۱۰): چون از تنهایی لیانا می‌ترسم، می‌گیم یکی دیگه بیاریم، لیانا تنها نباشه. (کد ۵): من مسیحا (بچه دوم) رو به خاطر پرهام (بچه اول) آوردم. چون نمی‌خواستم تنها باشه. (کد ۱۹): دوست دارم بچم یکی رو داشته باشه. می‌ترسم تنها بمونه. تنها نباشه بهتره.

مفاهیم «همبازی»، «رشد» و «حامی» در دل این مضمون فرعی نهفته است.

۲.۱. ۲. ۱. همبازی

فرزندان به‌عنوان خواهر یا برادر، اولین شرکای بازی یکدیگر هستند. در حقیقت معنای همبازی و سرگرم شدن به‌صورت بالقوه در بطن مفهوم فرزند نهفته است و در کنار سایر فرزندان به‌صورت بالفعل درآمده و بروز می‌کند. در شرایط کرونایی که امکان رفتن فرزندان به مهد کودک و بازی با همسالان فراهم نیست، فرزندان می‌توانند نقش سرگرم‌کنندگی و همبازی را برای یکدیگر ایفا کنند. همبازی بودن به‌تنهایی نمی‌تواند مشوق واقعی زنان در فرزندآوری باشد اما در هر حال در واکاوی معنای فرزند چنین مضمونی قابل چشم‌پوشی نیست.

(کد ۱۹): من دوست دارم بچم با یه بچه دیگه بازی کنه. خیلی لذت بخشه که همبازی هم هستند. (کد ۱۸): بچه دوست و هم‌بازی می‌خواد. پدر و مادر هر چقدر هم تلاش کنند، هزار سال نمی‌تونن جای یه بچه دیگه باشند. بچه خواهر و برادر می‌خواد، همبازی می‌خواد. (کد ۹): من واقعاً دو سه تا بچه رو دوست دارم. دوست دارم بچم خواهر و برادر داشته باشه. اصلاً دوست ندارم تنها باشه. الآن فاطمه و محبوبه و حمید (اشاره به خواهر و برادرهای خودش) هستند خیلی اوکی هستیم. یادمه چقدر تو بچگی با هم بازی می‌کردیم. واقعاً حال می‌داد. (کد ۶): آگه یه بچه دیگه داشته باشم با شاهان با هم بازی می‌کنند. دیگه اینقدر شاهان از

فرط تنهائی بهانه نمی‌گیره و آویزون من نمیشه. همبازی داره برای خودش».

۲.۲.۲.۱. رشد

معنای رشد و شکوفایی در دل مفهوم فرزند نهفته است. فرزندان در نقش خواهر و برادر می‌توانند مهارت‌های اجتماعی را به یکدیگر آموزش دهند و بر رشد، پیشرفت و تنظیم رفتار یکدیگر اثرگذار باشند. فرزند در نقش خواهر یا برادر یک شریک خانوادگی بسیار جذاب است که به توسعه زبان، رشد شناختی و عاطفی، تقویت تعاملات اجتماعی، یادگیری اشتراک‌گذاری و توسعه بسیاری از مهارت‌های دیگر کمک می‌کند.

(کد ۱۷): من جای یه بچه رو برای پرنسا پرنمی‌کنم. الان بچه خواهرم هست. می‌بینم چجوری داره با اون بچگی می‌کنه و در کنار هم رشد می‌کنند. به نظرم وجود بچه در کنار سایر بچه‌ها، می‌تونه کمک کنه که اونا بهتر و رشد کنند و مفاهیم رو یاد بگیرد. مثلاً بچه‌ها در کنار هم می‌فهمند چجوری با هم وسایل رو شریک بشند، چجوری به هم اسباب‌بازی‌شون رو قرض بدنند، چجوری به هم کمک کنند. اینا همش تو رشد و فهم بچه تأثیرگذاره به نظرم. (کد ۱۸): بچه‌ها کنار هم رشد می‌کنند. خیلی چیزها رو از همدیگه یاد می‌گیرند. الان بچه‌ها جهان بازی ندارند، مدرسه هم بیشتر اوقات تعطیله. یه سری کارها رو تو مواجهه با بقیه بچه‌ها یاد می‌گیری. بچه‌ها تنها شدنند. مدرسه که نیست، خانواده‌ها که رفت و آمد ندارند^۱. آگه تعداد بچه خواهر و برادر داشته باشه، با هم بزرگ میشند، از هم یاد می‌گیرند، به هم حسادت می‌کنند، با هم رقابت می‌کنند، مشارکت می‌کنند. در کنار هم رشد می‌کنند.

۲.۲.۳.۱. حامی

حمایت عاطفی که فرزندان از خواهر یا برادر خود دریافت می‌کنند، بسیار متفاوت و عمیق‌تر از حمایت والدین یا حمایت دوستان است. دلگرم بودن به هم پشتیبان هم بودن و حمایت کردن از دل چنین معنایی بیرون می‌آید. پاسخگویان اغلب با آینده‌نگری سعی

۱. اشاره به تعطیلی مدارس و قرنطینه به دلیل شیوع کرونا

کرده‌اند وجود فرزند دیگر خانواده را در راستای ارتباط دوجانبه فرزندان با هم در نقش حمایتگری توجیه کنند.

(کد ۶): خواهر و برادر پشتوانه آدم میشه. در آینده می‌تونند بهم کمک کنند.
(کد ۱۴): من خودم دوست دارم وقتی من نیستم، بچم یه پشتوانه داشته باشه. منظورم از لحاظ فکری و عاطفیه. بدون وقت نیست، یکی دلتنگش میشه. بدونه حامی داره. (کد ۱۹): دوست دارم بچم خواهر و برادر داشته باشه. اینا دو روز دیگه، پشت هم هستند. همو حمایت می‌کنند. خیلی ناراحت کننده است آدم تنها باشه و پشتیبان نداشته باشه. مثلاً خواهر داشتن، خیلی کمک می‌کنه فشار روحی آدم کم بشه چون حمایت عاطفی می‌کنه. برادر داشتن هم خوبه. همیشه پشتیبانی میکنه از آدم. خیلی به درد می‌خوره.

۲.۱.۳. پرکننده صحنه زندگی پدربزرگ و مادربزرگ

زنان بر این عقیده هستند که نوه می‌تواند تا حدودی تنهایی نسل قبل را پر کند هرچند این امر دلیل موجهی برای فرزندآوری نیست. به بیان واضح‌تر تنهایی پدربزرگ و مادربزرگ نمی‌تواند عامل تأثیرگذاری در فرزندآوری باشد اما اگر بنا به شرایط این اتفاق روی دهد، قطعاً نوه می‌تواند سبب تزریق نشاط و شادابی به فضای منزل و در نتیجه افزایش امید به زندگی سالمندان شود.

۱.۳.۲.۱. افزایش شادی و امید به زندگی

(کد ۳): وقتی ما بچه‌دار شدیم واقعاً شادی و خوشحالی رو دیدیم تو خونشون. از اون حالت رکود و خمودگی دراومدن. (کد ۱۳): بچه باعث میشه پدر و مادرامون هم خوشحال‌تر باشند. وقتشون پر بشه. بچه یه کار بامزه میکنه، واقعاً جو خونشون رو عوض می‌کنه. هر چند ما به خاطر حرف اینا بچه‌دار نشدیم ولی کلاً بچه خیلی روی روحیه‌شون تأثیرگذار بود. انگار با وجود بچه خوشحال‌تر زندگی می‌کنند. همین خوشحالی باعث میشه امید به زندگی و انگیزشون بیشتر بشه. (کد ۹): پدر و مادر من وقتی نوه‌دار شدند واقعاً انگیزه و امید گرفتند. هی می‌گفتند فلان کارو

واسش بکنیم. جشن تولد برایش بگیریم. مثلاً فلان جای خونه رو تغییر بدیم، بچه راحت باشه یا هزار تا کار دیگه که باعث شد امیدشون بیشتر بشه. (کد ۱): پدر میگه بچه با خودش عشق و امید میاره. وقتی بچم به دنیا اومد اصلاً به چشمم دیدم که پدر و مادرم جوون شدنند. از لحاظ روحی میگم.

۳.۱. جمع نقیضین (سختی + شیرینی)

بچه بدون تردید یکی از رضایت‌بخش‌ترین، مهیج‌ترین و سرگرم‌کننده‌ترین و درعین حال سخت‌ترین پدیده‌ای است که زن می‌تواند در طول عمر خود تجربه کند. یکی از معانی مبسوطی که مشارکت‌کنندگان به آن اشاره داشتند، سختی و شیرینی فرزند در کنار هم است. معنای فرزند در جمع دو مفهوم نقیض یعنی سختی و شیرینی آمیخته شده است. تغییرات خوب و بد، اتفاقات خوشایند و ناخوشایند، دردسر و لذت در زندگی باوجود فرزند، هم‌زمان خواهد بود. اینکه زنان فرزند را بیش از حد تصور دوست دارند به معنای آن نیست که روزهای سخت نداشته‌اند. آن‌ها گاهی عمیقاً آرزو می‌کنند کاش برای لحظاتی هرچند کوتاه، به گذشته بدون فرزند بازگردند. قطعاً بدون بچه زندگی ساده‌تر و راحت‌تر بود، اما این موضوع به معنای آن نیست که آن‌ها لحظه‌ای حاضر باشند زندگی را بدون فرزند تحمل کنند. جمع دو نقیض یعنی سختی و شیرینی در کنار هم به فرزند معنا می‌دهد.

(کد ۱۳): بچه خیلی دردسر داره اما این دردسر، خیلی شیرینه. (کد ۲۰): بچه دردسر داره. اذیت داره. صد درصد داره ولی لذت هم داره. (کد ۱۶): بچه خیلی سخته ولی آگه فقط دردسر داشت آدم نمی‌تونست تحمل کنه. قطعاً شیرینی هم داره. (کد ۵): بچه سخته ولی واقعاً شیرینی زندگیه. سخت ولی شیرین. غذا خوشمزه است ولی درست کردنش سخته. خسته میشی، باید ظرفا رو بشوری خسته میشی ولی باید غذا باشه که بخوری، خوشمزه است. خوبه. هم مقویه، هم خوشمزه است و هم اینکه نیازت رو برطرف می‌کنه ولی خب آماده کردنش و جمع‌وجور کردنش سخته. بچه هم دقیقاً همینیه. سخته ولی شیرینه. به خصوص یک سال اول خیلی سخته ولی تمام لحظاتش شیرینه. (کد ۱): چه سختی‌های خیلی زیادی داره ولی موقتیه. همیشگی نیست. وقتی بچه به محبتی بهت می‌کنه

یادت میره. به مامان یا بابا می‌گه، اصلاً سختیاش یادت میره. سختیش اصلاً
موندگار نیست، خیلی سریع تبدیل به شیرینی می‌شه. (کد ۱۸): بچه عذاب شیرینه.

۲. نگاه حمایتی

انواع حمایت‌هایی که از سوی فرزندان به سوی والدین روانه می‌شود و کم و کیف آن‌ها همان چیزی است که در درک معنای فرزند مؤثر است. با در نظر گرفتن تغییرات اقتصادی و اجتماعی در دهه‌های اخیر و لزوم توجه به روابط بین نسلی، داده‌های این پژوهش نیز معنای فرزند را در سایه نگاه حمایتی مورد بررسی قرار داده. زنان مشارکت‌کننده در اظهارات خود به انواع حمایت‌هایی که ممکن است از سوی فرزند صورت بگیرد یا نگیرد اشاره داشته‌اند. حمایت سالمندی از جمله انواع حمایت‌هایی بود که در معنای فرزند چندان برجسته نشان داده نشد. در نسل‌های گذشته این جمله فراوان شنیده شده است که «بچه به دنیا بیاورم، عصای دستم بشه». یافته‌های این مطالعه نشان داد که چنین انگاره‌ای در حال به شدت کمرنگ شدن است.

(کد ۵): آگه من بخوام بچه بیارم که در آینده عصای دستم باشه، اشتباهه. بچه
میره دنبال زندگی خودش، همیشه ارزش انتظار داشت که بیاد من و پدرش رو جمع
کنه. الآن مثل قدیم نیست که بچه‌ها بشن عصای دست پدر و مادر. کد (۲۰):
عصای دست بودن الآن بی معنی شده. بچه‌ها اینقدر خودشون گرفتار هستند و
مشغله دارند که دیگه نمی‌تونند کمک حال پدر و مادر باشند. شاید قدیم اینطوری
نبود. بچه می‌آوردن عصای دستشون باشه ولی الآن اینطوری نیست.

با توجه به تغییر شرایط و بستر فرهنگی کارکرد حمایتی مورد انتظار از نسل جدید در حال افول است. علاوه بر آن حمایت نسلی نیز در معنای فرزند، اهمیت خود داده است. بدین مضمون که فرزند معنای تداوم نسل و بقای زندگی را برای زوجین ندارد. آن‌ها فرزند را در رضایت و لذت زمان حال معنا می‌کنند نه در آینده‌نگری و تداوم نسل.

(کد ۱۶): بین دایناسورا دوست دارند نسلشون منقرض نشه ولی ما که برامون مهم
نیست (با خنده). ما به بچه می‌اریم کیف کنیم. حالا اینکه نسلمون ادامه پیدا کنه یا
نه، اهمیتی نداره. (کد ۳): حالا مگه ما پیغمبریم که بخوایم نسلمون ادامه داشته

باشه. قدیما بچه زیاد می‌آوردن تا یکی بالاخره پسر بشه و نسل ادامه پیدا کنه ولی گذشت اون موقع. دیگه آدم اونطوری فکر نمی‌کنند. تازه خیلی تمایل به بچه دختر بیشتر شده تا پسر. چون دخترا بیشتر همدل و همراه آدم هستند تا پسر. (کد ۵): چه اهمیتی داره که نسل ادامه پیدا کنه یا نه. آدم یه بچه خوب باید تحویل جامعه بده ولی اینکه بگم حتماً بچه بیارم نسلم ادامه پیدا کنه، طرز فکر اشتباهیه.

پنداشت زنان از نگاه حمایتی در دوران مدرن در حال تغییر است. ایشان به جای تأکید بر حمایت نسلی و حمایت سالمندی که در گذشته بسیار مورد تأکید بود، به سمت حمایت عاطفی و معنوی متمایل شده‌اند.

(کد ۱): اینکه میگن اولاد به درد آدم می‌خوره، واقعیت داره. بچه در آینده واقعاً می‌تونه همدم والدین باشه؛ یعنی میشن همدم و همدل پدر و مادر. همدل بودم از کمک مالی هم مهمتره. (کد ۱۱): آدم دوست داره تو پیری بچه پیشش باشه و کمک کنه. منظورم کمک مالی و جسمی نیست، همدم بودن و از لحاظ عاطفی کنار آدم بودن رو میگم. (کد ۹): من بیشتر رو بعد عاطفی و روانی فکر می‌کنم. آدم سنش میره بالاتر دوست داره یکی کنارش باشه. از لحاظ روانی دوست داره. من فکر می‌کنم وقتی بچه بزرگ بشه، می‌تونم تو پیری یا تو هر سن دیگه‌ای ازش محبت عاطفی دریافت کنم. قطعاً بچه تو زمینه احساسی و عاطفی به درد می‌خوره. (کد ۷): من دوست دارم بچم بزرگ که شد، همدم باشه.

۳. نگاه توسعه و رشد

فرزند می‌تواند مانند شمشیر دو لبه عمل کند. اینکه یک زن در کجای داستان قرار بگیرد، بستگی به شرایط محیطی و ویژگی‌های شخصیتی وی دارد. تحلیل داده‌ها نشان داد که فرزند معنایی دوجانبه دارد. هم عامل رشد و ترقی است و هم مانع رشد و ترقی. مضمون رشد به دو مضمون فرعی تر تقسیم شده و در ادامه هر کدام آن‌ها به طبقات کوچک‌تری خرد شده‌اند. در اظهارات مشارکت‌کنندگان فرزند مانعی است برای حرکت روبه‌جلو و رشد بیشتر، در زمینه شغلی و تحصیلی و به‌طور کلی در سطح آزادی‌های فردی.

۳. ۱. مانع رشد

همیشه فرزند به عنوان یک عامل مداخله گر در عرصه شغلی و تحصیلی تأثیرگذار بوده است و این اثرگذاری برای زنان به مراتب بیشتر از مردان مشهود است. شواهد موجود در یافته‌ها نشان داد که دور شدن از فضای کاری و تحصیلی به سبب داشتن فرزند، عاملی است برای احساس افسردگی و ناراحتی مادران. در تعریف معنای فرزند، بسیاری از زنان و به ویژه مادران به دلیل جدا شدن از فضای اجتماعی و تا حدی روی آوردن به خانه‌نشینی، احساس خوشایندی ندارند.

کد (۱۵): بین من تو این سال‌ها نتونستم سرکار برم یا ادامه تحصیل بدم. بیشتر دوستام ادامه تحصیل دادن و سرکار رفتن. من چند وقت یه بار میرم توفاز افسردگی. میگم من هیچ کاری نکردم تو این چند سال. تو این زندگی هیچی به هم اضافه نشد. نه درس خوندم نه سرکار رفتم. نه استقلالی دارم. هیچی ندارم تو این زندگی فقط عمرم رفتم به خاطر بچه. وقتی بچه میاد دیگه واقعاً هیچ کار مفیدی نمی‌تونی بکنی.

۳. ۱. ۱. مانع رشد شغلی

زنان به علل گوناگون تمایل به حضور و فعالیت در جامعه دارند و با وجود تمام مسئولیت‌های خانه، بازهم ترجیح می‌دهند شاغل بودن خود را حفظ کنند. بسیاری از مادران تا قبل از به دنیا آمدن فرزندشان مشغول به کار بودند اما شرایط پس از فرزند، ایجاب کرد که شغل خود را رها کرده و به بزرگ کردن فرزند مشغول باشند. این امر هم از لحاظ اقتصادی برای خانواده و هم از لحاظ روحی برای زنان بسیار تأثیرگذار است. این گروه از زنان اشاره داشتند که فرزند و حواشی آن سبب شد شغل خود را دست بدهند و با گذشت زمان پیدا کردن مجدد شغل مناسب امری دور از دسترس است.

کد (۳): قبل از علی، من شاغل بودم، چقدرم شغلم رو دوست داشتم. دقیقاً شغلی بود که می‌خواستم، متناسب با رشته تحصیلی‌ام، متناسب با علاقه‌م، محیط خوب، حقوق خوب، همه چی اوکی، همه چی صددرصد. ولی به خاطر بچه از دستش

دادم. (کد ۶): من کارمو از دست دادم. قبل از شاهان تدریس می‌کردم. با اومدن شاهان دیگه نرفتم. کارمو دوست داشتم ولی به خاطر بچه گذاشتم کنار. یه جوری احساس ناراحتی داشتم و الانم که بهش فکر می‌کنم دوست دارم کار کنم ولی الآن هم فرصت کار جدید رو واقعاً ندارم. (کد ۱۰): من قبلاً کار می‌کردم بعد دیگه لیانا به دنیا اومد، کارم رو ول کردم دلم می‌خواد یه کار مفیدی انجام بدم. دوست دارم کار کنم ولی واقعاً با بچه نمی‌شه. (کد ۱۳): من خودم می‌رفتم سر کار قبل از بچه دومم. کارمم هم خیلی دوست داشتم. اونا هم خیلی منو می‌خواستن و راضی بودن از من و منم خیلی محیط کارمو دوست داشتم. تجربه نو و جدید به دست می‌آوردم. حالم خیلی خوب بود ولی خب با اومدن محمدرضا و مشکلاتی که داشت، کلاً مجبور شدم کار رو بذارم کنار و الآن تو سن من چقدر مگه کار برای من هست!؟

۳. ۱. ۲. مانع رشد تحصیلی

شاید به قطع نتوان نتیجه گرفت که فرزند به معنای مانع در تحصیل است چراکه بسیاری از زنان باوجود فرزند توانسته‌اند به مدارج بالایی تحصیلی دست یابند اما آنچه بدیهی به نظر می‌رسد آن که فرزند قطعاً به معنای کند شدن روند تحصیلی است. شاید این امر چندان برای مردان و پدران محلی از اعراب نداشته باشد چراکه مادر بیشترین درگیری و پیوستگی را با فرزند و دغدغه‌های آن دارد. مادری یک شغل تمام‌وقت است و قطعاً معنای فرزند برای بسیاری از مادران آهسته شدن روال پیشرفت تحصیلی است.

(کد ۸): آگه بچه داشته باشم، سخت میشه درس خوندن چون زمانم کمتره، وقتم مال خودم نیست. بیشتر وقتم رو باید با اون بگذرونم. کارهای بچه رو انجام بدم. مثل قبل آزاد نیستم ولی آگه بخوام میشه. بچه مانع نیست اما به شدت مسیر رو سخت می‌کنه و کارا کند پیش میره. (کد ۱۰): نمیشه گفت که نمی‌تونم ادامه تحصیل بدی. میشه ادامه داد. ولی اوضاع سخت‌تر میشه، مثل قبل نمیشه. درس و بچه با هم. باید اعصاب هم داشته باشی چون واقعاً سخته. (کد ۱۴): من تو دورو بریام هرکسی رو که دیدم با اینکه خیلی آدم فعال و پرتلاشی بود اما خب بچه

خیلی جلوی پیشرفت‌شو گرفت. مثلاً دختر خالم تا فوق لیسانس خوندم اما بعد از بچه دیگه ادامه نداد. بچه همه انرژی و توان آدم رو می‌گیره.

اغلب زنان فرزند را اگر مانع پیشرفت ندانند، بلکه کند کننده حرکت روبه‌جلو می‌پندارند. بدین معنا که در مفهوم فرزند، به‌نوعی محدودکنندگی و فاصله گرفتن از عرصه‌های اجتماعی بیرون از منزل وجود دارد. با به دنیا آمدن فرزند به‌ویژه در سال‌های اولیه، مادران بسیار بیشتر از پدران درگیر خواهند شد و همین درگیری و رسیدگی به فرزند مانع از حضور پویا و تأثیرگذار در اجتماع می‌شود. حضور در میدان اجتماعی هم در زمینه تحصیلی و هم در زمینه شغلی قابل توجه است. بسیاری از زنان با مادر شدن، ادامه تحصیل و حضور در مؤسسات آموزش عالی را بسیار سخت ارزیابی می‌کنند. زنانی هم که به کار بیرون از منزل اشتغال داشته‌اند، اغلب با به دنیا آمدن فرزند، مجبور به رها کردن آن می‌شوند. همه این عوامل در کنار هم مضمون خانه‌نشینی را در ذهن متجلی می‌کند. در حقیقت خانه‌نشینی پس از مادر شدن، به‌طور غیرقابل اجتنابی به زنان تحمیل خواهد شد. این امر به‌ویژه در زنانی که دارای دو فرزند هستند بیشتر از سایرین مشهود و ملموس است. مادرانی با دو فرزند به دلیل مشغله بیشتر در مقایسه با زنانی که فرزندی ندارند و یا صاحب یک فرزند هستند، بیش‌ازپیش مجبور به خانه‌نشینی می‌شوند. هرچند ممکن است این دوره کوتاه و موقت باشد اما تأثیرات روحی و جسمی زیادی بر زنان خواهد داشت. زنانی که در عرصه اجتماع فعال و پرنرژی و صاحب‌فکر ظاهر می‌شدند، مجبورند برای مدت هرچند کوتاه به خانه‌نشینی تن دهند و بعضاً مشاهده شده است که خانه‌نشینی پیامدهای مخربی از لحاظ روانی برای زنان داشته است. جان کلام آنکه خانه‌نشینی، بازماندن از درس و رها کردن شغل به‌طور کلی مفاهیمی است که با معنای فرزند آمیخته است هرچند در این میان استثناهایی نیز وجود دارد.

۳.۲. عامل رشد

معمولاً اولین چیزی که معنای فرزند در ذهن زنان و به‌ویژه مادران متجلی می‌کند، سختی‌ها و دشواری‌های است. از همان ابتدای اقدام به فرزنددار شدن تا پشت سر گذاشتن مراحل

بارداری و سپس زایمان و در ادامه نگهداری از نوزاد و مراقبت‌های خاص آن و... زنان بیش از مردان با فرزند گره خورده‌اند؛ اما آن سوی داستان در ورای تمام سختی‌ها و مشکلات، رشد و شکوفایی عظیمی وجود دارد که در صحبت‌های بسیاری از مشارکت‌کنندگان به چشم می‌خورد. همانطور که عده‌ای فرزند را مانع پیشرفت و حرکت رو به جلو می‌دانند، زنانی هم هستند که موفقیت را توأمان با فرزند داشتن تعریف می‌کنند. مفهوم رشد در معنای فرزند ناظر به دو حوزه است رشد فردی و رشد زندگی زناشویی

۱. ۲. ۳. عامل رشد فردی

بسیار از شرکت‌کنندگان در مصاحبه بر این عقیده بودند که فرزند برای آن‌ها درس‌های بزرگی به همراه داشته است و در پرتو سختی‌ها و مسئولیت‌پذیری فرزند، آن‌ها به رشد شخصیتی دست یافته‌اند. رشد یافتن در واژه‌هایی نظیر صبورتر شدن، پیشرفت کردن، بهتر شدن، مدیریت کردن، انعطاف‌پذیرتر شدن، قوی‌تر شدن، پخته‌تر شدن و ... نمایان می‌شود. معنای فرزند در معجزه رشد مادر قابل‌بیان است. در این میان سه مضمون «قدرت»، «مرجعیت» و «بلوغ» قابل توجه است.

• قوی شدن

(کد ۱۲): وقتی بچه مریض میشه، آدم باید خودشو جمع کنه و سریع به بچش رسیدگی کنه. باید قوی باشی. صبور باشی. بچه سختی داره ولی آدم رو قوی می‌کنه. (کد ۵): من یه تجربه شخصی که دارم آینه که با او مدن لیانا خیلی قوی‌تر شدم. من شخصیت کلاً حساسی داشتم. بیش از حد حساس بودم ولی از وقتی که لیانا او مد کلاً منو صبور کرد. من قوی‌تر شدم. من کسی بودم که مثلاً سریع ناراحت می‌شدم و گله و شکایت می‌کردم ولی الان قوی‌تر شدم. من خیلی تغییر کردم. صبورتر و قوی‌تر شدم. از لحاظ روحی و شخصیتی خیلی قوی شدم.

• مرجع شدن

(کد ۳): من از وقتی مادر شدم، همه چیز رواز من می‌پرسن. در واقع هویت مادر

بودن خیلی خوبه، بیشتر از همه قبولت دارند. مادر میشه خدای بچه. چون قدرت آدم زیاد میشه. آدم وقتی ازدواج می‌کنه، اینقدر قدرت نداره ولی وقتی بچه میاد دیگه حرف مسلط رو تو خانواده مادر می‌زنه چون مادر صلاح بچه رو بیشتر می‌دونه. (کد ۲۰): تا قبل بچه من مرجع نبودم. اون موقع مادر دو تا بچه نبودم. اقتدار و تسلط خیلی زیاد شده. چون بچه‌هام میگن هر چی مامانم بگه. همسر هم میگه هر چی مامانتون بگه. تازه خود اطرافیان هم میگن آگه مامان اجازه بده. الآن من شدم مرجع.

• بالغ شدن

(کد ۱): بچه به رشد آدم کمک می‌کنه. خودت بزرگ‌تر میشی، پخته‌تر میشی. باتجربه‌تر میشی. بچه با وجودی که خیلی سختی داره ولی به من یاد میده که چجوری مثل یه زن بالغ رفتار کنم. (کد ۶): وقتی بچه‌دار میشی، باید خودخواهیت رو بذاری کنار. کنار گذاشتن خودخواهی یعنی رسیدن به درجه‌ای از بلوغ و رشد. (۲۰): آدم بچه‌دار که میشه رفتارهای بهتر و پخته‌تری از خودش نشون میده. چون بالغ‌تر میشه. رفتار آدم با اوامدن بچه تغییر میکنه. آدم دیگه مثل سابق نیست. آدم به خاطر بچه فداکاری میکنه، ایثار میکنه، این همون معنی بلوغ رو میده. آدم باید به درجه‌ای از بلوغ و رشد برسه که بتونه ایثار و از خودگذشتگی کنه.

یافته‌های برآمده از میدان تحقیق نشان می‌دهد که سختی‌ها و مشکلات فرزند، فرزندآوری و در ادامه فرزندپروری دائمی نیست. این سختی‌ها راهی است برای خودسازی و حرکت روبه‌جلو و در نهایت پیشرفت و توسعه هویت مادرانه. با تغییر نقش از زن بودن به مادر شدن، ابعاد هویتی مادرانه در فرد رشد می‌کند. کسب هویت جدید که همراه است با نقش‌ها و ارزش‌های جدید، زن را به سمت تعالی درونی و ارتقای ویژگی‌های شخصیتی سوق می‌دهد. درواقع از دل مضامینی مانند بلوغ، مرجعیت و قدرت می‌توان کسب هویت مادرانه نیز بیرون کشید. جمع‌بندی نهایی اینکه توأمان با فرزندپروری برای اغلب زنان در راستای درک معنای فرزند، رشد و بلوغ درونی و اخلاقی حاصل می‌شود. مفاهیم مستخرج

از صحبت‌های مشارکت‌کنندگان، نشان از خودشکوفایی مادر دارد چراکه هویت مادر در سایه مفهوم فرزند معنا پیدا می‌کند. تجربه فرزند، یعنی مجموعه کاملی از ارزش‌ها و ویژگی‌هایی که به ساختار شخصیت والدین اضافه می‌شود. معنای رشد و پختگی انسان در تجربه داشتن فرزند و بزرگ کردن آن است.

۳.۲.۲. رشد زناشویی

معنای فرزند همان‌طور که رشد و پیشرفت فردی را در ذهن می‌آورد، سبب ارتقای هویت زناشویی نیز می‌شود. بدین معنا که فرزند علاوه بر اینکه بر روی مادر و رشد و شکوفایی وی در سطح فردی تأثیرگذار است، در سطح زناشویی و ارتباط دو نفره نیز اثرگذار خواهد بود چراکه بسیاری از زنان بر این عقیده بودند که فرزند سبب ارتقای روابط والدین، رشد هویت خانوادگی، افزایش همبستگی زوجین و درنهایت تشیل خانواده واقعی می‌گردد.

۳.۲.۲.۱. کامل‌کننده زندگی

زنان مشارکت‌کننده اظهار داشتند که تشکیل یک خانواده واقعی و کامل تنها با وجود فرزند امکان‌پذیر است. زوجین اگر فرزندی نداشته باشند ولو سال‌های سال زندگی موفق را در کنار هم تجربه کنند اما زندگی آن‌ها کامل نخواهد بود. گویی زندگی بدون فرزند، یک زندگی ناکامل و به مقصد نرسیده است. یافته‌ها حاکی از آن بود که فرزند تنها گزینه‌ای است که معنای کامل‌کنندگی برای زوجین دارد.

(کد ۱۴): با بچه زندگی آدم کامل می‌شه. قبل از بچه زندگیمون ناقص بود، انگار یه چیزی کم داشتیم. (کد ۵): تکمیل خانواده در گرو داشتن فرزند. (کد ۶): تا بچه نیاد، زندگی شکل صددرصد رو نگرفته. شاید آگه زندگی یه توپ باشه، یه نیم‌کره تشکیل شده ولی هنوز مونده تا بخواد تکمیل بشه. بچه که بیاد توپ کامل می‌شه. (کد ۱۰): بچه یعنی مکمل زن و شوهر. (کد ۱۲): تا وقتی بچه نیست آدم متوجه نمی‌شه که زندگیش چقدر ناقصه. یه زوج تا بچه نیارند، زندگیشون شکل واقعی نمی‌گیره و کامل نمی‌شه. (کد ۲): وقتی ازدواج می‌کنی فکر می‌کنی

زندگی کامل شده. دیگه همه چی تکمیل و لسی اشتباهه. وقتی بچه میاد تازه می فهمی اون موقع چقدر ناقص بودی، بچه زندگی رو به معنای واقعی کامل می کنه. اصلاً تا وقتی بچه نیست زندگی ناقصه انگار. خانواده فقط از زن و مرد تشکیل نشده. باید حتماً به بچه ای توش باشه که کامل بشه.

۳.۲.۲.۲. پایداری زندگی

علاوه بر معنای کامل کنندگی، زنان معنای فرزند را در استحکام پایه های زندگی و پایداری زناشویی می جستند. این مفهوم بر دو جنبه مهم تأکید دارد. ۱. «احسن شدن روابط و ارتقای پیوند زوجین» و ۲. «کاهش تنش و ممانعت از بروز اختلاف» که هر دو می تواند مکمل یکدیگر باشد.

• ممانعت از تنش

(کد ۱): بچه که میاد پدر و مادر میشی. هم افتاده تر میشی، هم خیلی کوتاه میای. شاید به خاطر بچت باشه. خیلی گرنش^۱ می کنی، محبتت بیشتر می شه. (کد ۳): خیلی وقتا دعوا میشه ولی آدم کوتاه میاد به خاطر بچه. مثلاً می خوای جوابش رو بدی، میگی ولش کن، الآن بچه می شنوه. می خوای دعوا کنی ولی میگی نه. الآن بچه می بینه و روحیه اش خراب میشه. بهتره به خاطر بچه تنش ها و دعواها تو زندگی کمتر بشه. (کد ۱۵): احتمالاً به خاطر وجود رستا تنش ها و درگیری هامون کمتر شد چون آدم به خاطر بچه خیلی از اوقات کوتاه میاد. بچه باعث میشه دعوا نکنی.

• احسن شدن روابط

آنچه مکمل کاهش تنش است و در پس آن رخ می دهد، احسن شدن روابط است. بسیاری از مشارکت کنندگان، معنای فرزند را در پایداری زندگی و روابط زناشویی می دانند.

۱. به معنای کوتاه آمدن

(کد ۳): وجود بچه ما رو خیلی بهم نزدیک کرد. زندگیمون رو گرم‌تر کرد. از لحاظ عاطفی و اخلاقی خیلی روابطمون بهتر شد. (کد ۱۴): بچه و حاشیه‌های اون مثل مریضی، واکسن، خرید لباس، اسباب‌بازی یا چیزای دیگه، زن و شوهر و روابطشون رو بهم نزدیک می‌کنه چون به کار جمعی محسوب می‌شه. این کار جمعی باعث همبستگی و پایداری خانواده می‌شه. (کد ۹): بچه به بنیان خانواده کمک می‌کنه. هم اختلافات رو کم می‌کنه هم صمیمیت رو زیاد می‌کنه. (کد ۵): بچه ما رو صمیمی‌تر کرد. اصلاً وقتی به دنیا اومد عشق ما به هم چندین برابر شد. زندگیمون و روابطمون گرم‌تر شد. (کد ۸): بچه قطعاً ارتباطمون و زندگیمون رو عمیق‌تر و نزدیک‌تر و محکم‌تر می‌کنه.

در نهایت باید گفت؛ داشتن فرزند یعنی داشتن سپر حمایتی در برابر اختلافات که این سپر حمایتی، موجب حفظ و تداوم زندگی زناشویی می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

فرزند در فرهنگ ایرانی با مفاهیم و معانی بسیاری گره خورده است. ازدواج تنها یک مرحله از کسب هویت بزرگ‌سالی است. داشتن فرزند در مرحله بعد، کامل‌کننده بلوغ زن و مرد است. هدف این مقاله نیز واکاوی معنای فرزند از دیدگاه زنان متأهل دارای فرزند و بدون فرزند در بستر تجربه زیسته خود و اطرافیانشان است. «معنا»، «کارکرد» و گاهی «ارزش» فرزند مفاهیمی نزدیک به هم و دارای مرزهای مشترکی هستند که در بسیاری از موارد غیرقابل تفکیک‌اند. ارزش و کارکرد می‌تواند از مؤلفه‌های معنای فرزند نیز به شمار بیاید. زمانی که مصاحبه‌شوندگان از فرزند صحبت می‌کنند، شاهد خلط مباحث کارکردی، ارزشی و معنایی هستیم ولی در مجموع همه مفاهیم در خدمت یک هدف مشترک یعنی درک معنای فرزند در میان مشارکت‌کنندگان هستند. بررسی حاضر با توجه به معانی درک شده فرزند و کارکردهای آن از منظر زنان صورت گرفته است. یافته‌های پژوهش، «معنای فرزند» را در قالب مضامین زیر پدیدار کرد؛

«حس خوب» در بستر رویکرد عاطفی که یکی از معانی بارز فرزند است را می‌توان

در مدل عرضه و تقاضای لیبشتاین تشریح کرد. این مدل مطلوبیت و عدم مطلوبیت فرزند را از هم تفکیک می‌کند و بر این ایده است که منبع لذت یکی از انواع مهم مطلوبیت است که توسط والدین از فرزند دریافت می‌شود. بدین معنا که فرزند به صورت بالقوه فارغ از کسب درآمد یا فواید نیروی کار، می‌تواند به تنهایی منبع کسب لذت و به وجود آورنده حس خوب و تجربه نو در والدین باشد (Lucas & Mir, 2009:8). مضمون «حس خوب» هم سو با یافته‌های مقاله دیبر^۱ در باب معنای فرزند نیز هست. نتایج تحقیق وی نشان داد که شادی‌آفرینی و ایجاد روح نشاط از جمله معانی مهمی است که والدین برای فرزند خود قائل می‌شوند (Dyer, 2007: 73). مطابق با آراء فاوست در مقاله تطبیقی «ارزش فرزند در آسیا و آمریکا»، معنای مثبت فرزند در ۵ مقوله قابل تشریح است که یکی از آن‌ها منافع احساسی است. این منافع شامل خوشی، سرور و حس عشق و محبتی است که از سوی فرزندان برای والدین به ارمغان آورده می‌شود (Fawcett, 1974). اینهورن نیز معتقد است فرزندان در مصر حس لذت، شیرینی و خوشی فراوانی به زندگی و خانه می‌آورند. مصری‌ها فرزندان را مزه، نور، صدا و بوی زندگی می‌دانند. بی‌فرزندی، شرایط بی‌معنایی در زندگی است. مردم مصری زندگی بدون فرزند را به غذای جوشانده شده بدون نمک و پیاز تشبیه می‌کنند؛ همین قدر بی‌مزه و بی‌احساس (Inhorn, 1996: 245).

«پرکننده صحنه زندگی» در حوزه عاطفی برای سه گروه می‌تواند، معنادار باشد. گروه اول زنانی هستند که معنای فرزند را در پر کردن تنهایی تعریف می‌کنند. بدین معنا که فرزند و مجموعه مسئولیت‌ها و دل‌مشغولی‌های آن سبب رفع حس تنهایی در زنان می‌شود. همسو با یافته‌های اینهورن در ساعات تنهایی، فرزندان همه چیز زنان هستند و صحنه زندگی را برای آن‌ها پر می‌کنند (Ibid: 245). کریمی نیز فرزند را یکی از مهم‌ترین عناصر پرکننده زندگی زوجین می‌داند. زوجین تلاش می‌کنند تا با فرزندآوری به محیط فیزیکی خانه، شور، نشاط و روح ببخشند. نتایج تحقیق حاضر منطبق بر تحقیق کریمی نشان داد که فرزند پرکننده تنهایی زوجین به‌ویژه زنان خانه‌دار است که می‌بایست به دلیل مشغله

1. supply & demand theory

2. Dyer

شغلی همسر، محیط خالی خانه را در طول شبانه‌روز تحمل کنند (Karimi, 2016: 140). کنشگر دیگری که احساس تنهایی را می‌توانند با داشتن فرزند دیگری فراموش کنند، فرزند دیگر خانواده است. یکی از معانی مطرح‌شده درباره فرزند، نداشتن هم‌بازی و احساس تنهایی فرزند دیگر است. این واقعیت چنان دارای اهمیت است که والدین برای داشتن فرزند دیگر به تفکر واداشته می‌شوند و گاهی اقدام نیز می‌کنند. داشتن خواهر یا برادر می‌تواند مضامینی نظیر همبازی بودن و حامی بودن را نیز پدیدار کند. گروه سوم که فرزند برای آن‌ها نقش پرکنندگی دارد، پدربزرگ و مادربزرگ‌ها هستند. افراد در این نسل به دلیل خلأ موجود و تنهایی، از داشتن نوه و گذاران اوقات فراغت با او احساس خوشایندی دارند. همسو با نتایج این تحقیق، رضوی‌زاده از میان مزایای فرزند به خصلت معنا بخشی و مزایای روانی و ابزاری فرزندان از جمله رفع تنهایی، به‌ویژه در سنین کهن‌سالی و در میان نسل‌های قبل اشاره می‌کند. فرزند به‌عنوان ابزاری معنا بخش برای پر کردن صحنه زندگی سایر فرزندان و رفع تنهایی و کمک به رشد شخصیت آن‌ها مورد توجه قرار گرفته است (Razavizadeh, 2015: 73).

زنان بر این عقیده بودند که داشتن فرزند هیچ‌گاه به‌طور مطلق سخت و مشقت‌بار و یا شیرین و لذت‌بخش نیست. در حقیقت آنچه به فرزند معنا می‌دهد سختی و شیرینی در کنار هم است. اگر فقط فرزند امری لذت‌بخش یا امری مشقت‌بار باشد، قطعاً بار مفهومی خود را از دست خواهد داد. آنچه معنای فرزند را در ذهن مشارکت‌کنندگان بروز می‌دهد همان جمع دو مفهوم متضاد سختی و شیرینی در کنار هم است. این مفهوم را می‌توان با الگوی فاوست تطبیق داد. وی ارزش‌های مثبت و منفی فرزندان را در کنار هم معنا می‌کند. ارزش‌های منفی کودک عبارت‌اند از هزینه‌های احساسی، هزینه‌های اقتصادی، هزینه فرصت‌های از دست‌رفته و زحمات جسمی (شامل اضافه شدن کارهای خانه، کم‌خوابی و خستگی و...). در کنار این ارزش‌ها فاوست اشاره دارد به لذت بردن از تماشای رشد فرزند، افتخار کردن به فضیلت و کمال فرزند (Fawcett, 1974). این همان شیرینی‌های بالقوه فرزند است که تنها در کنار سختی‌ها معنا پیدا می‌کند. در غیر این صورت، داشتن

نگاه صفر و یک به فرزند (فقط سختی یا فقط شیرینی) هیچ گاه توصیف کننده معنای دقیقی از آن نخواهد بود.

معنای فرزند برای مادر مانند شمشیر دولبه است که گاهی سبب رشد و بالندگی می شود و گاهی نیز مانع رشد شغلی، تحصیلی و در نهایت خانه نشینی می گردد. در آنجا که فرزند مانع رشد و شکوفایی است، رضوی زاده اشاره می کند که مهم ترین معایب در معنای فرزند ایجاد محدودیت در تعاملات و محدودیت در پیگیری رشد شخصی است (Razavizadeh, 2015: 95)؛ اما در مقابل فاوست در نظریه خود تأکید دارد بر تقویت و توسعه مادر. بدین معنا که تجربه داشتن فرزند و بزرگ کردن آن، سبب افزایش مسئولیت پذیری و استحکام شخصیتی مادر خواهد شد (Fawcett, 1974). کسب هویت و رسیدن به رشد و بلوغ همان مضمونی است که در یافته های مقاله حاضر با نتایج تحقیق فاوست منطبق است. معنای فرزند با پیشرفت و حرکت روبه جلوی مادر گره خورده است. مشارکت کنندگان بر این عقیده بودند که فرزند برای آن ها درس های بزرگی به همراه داشته چرا که در پرتوی سختی ها و مسئولیت پذیری فرزند، به رشد و بلوغ دست یافته اند. رشد یافتن در واژه هایی نظیر صبورتر شدن، پیشرفت کردن، بهتر شدن، مدیریت کردن، انعطاف پذیرتر شدن، قوی تر شدن، پخته تر شدن و غیره نمایان شد. در تأیید نتایج حاضر سوزان گولومبوک معتقد است در کنار غریزه مادری برای داشتن فرزند باید به سایر انگیزه ها نیز توجه داشت. از جمله تثبیت هویت بزرگ سالی و دستیابی به بلوغ فردی و مسئولیت در جامعه. گولومبوک بر این عقیده بود که تجربه داشتن فرزند توأمان است با رشد یافتن در زمان حال و افزایش دانش و یادگیری در زندگی (Golombok, 2005: 155). بر همین سیاق نتایج مطالعات هافمن نیز نشان داد فرزندان به زندگی والدین اعتبار می بخشند. فرزندان با توجه به اصول اجتماعی شدن، شایستگی و صلاحیت والدین را رشد داده و حتی آنان را به مرز خود کفایی در توسعه می رسانند. هم راستا با نتایج تحقیق حاضر هافمن اذعان می دارد؛ فرزندان علاوه بر کسب شخصیت بر اعمال نفوذ و مرجعیت والدین نیز می افزایند. داشتن فرزند یک جنبه کلیدی اجتماعی شدن و توسعه اجتماعی برای

اکثریت مردم در هر فرهنگی است (Hafman, 1973: 76). به‌طور کلی باید گفت؛ در جامعه فرزندخواه، هنوز هم می‌توان ارتباط جانانه‌ای میان هویت شخصی، جنسی و هویت بزرگ‌سالی افراد و معنای فرزند مشاهده کرد. ماریسا اینهورن در همین مضمون اشاره می‌کند که طی کردن مسیر بزرگ‌سالی و رسیدن بلوغ شخصیتی از طریق فرزند امکان‌پذیر است (Inhorn, 1996: 239).

«حمایت نسلی»، «حمایت سالمندی» و «حمایت معنوی» از دیگر مضامین پدیدار شده در تحقیق است. حمایت نسلی که به معنای تداوم من و ادامه‌دهنده نسل، به‌هیچ‌رویی مورد تأیید مشارکت‌کنندگان نبود. داشتن فرزند و به‌ویژه فرزند پسر به‌منزله ادامه‌دهنده نسل انسان که در دهه‌های گذشته مورد تأکید خانواده‌ها بود، در این پژوهش چندان محلی از اعتنا نداشت. برخلاف نتایج تحقیق درودگر که نشان داد تولید نسل یکی از معانی گره‌خورده با فرزند است (Droudgar, 2019: 13)، نتایج تحقیق مذکور حاکی از آن است که مفهوم تداوم من در نزد مادران اهمیت خود را به تمامیت ازدست‌داده است. حمایت سالمندی نیز که در سال‌های گذشته و در دهه‌ها قبل تا حدودی توجه‌کننده معنای فرزند بود، در این تحقیق چندان مورد تأیید نیست. فرزند به‌منزله عصای دست مفهومی است که معنای خود را در میان مادران امروزی ازدست‌داده است. داشتن دوران‌دیشی برای سالمندی سالم حاکی از آن است که گزاره «عصای دست بودن فرزند در سالمندی و نقش حمایتگری فرزندان» مورد بازاندیشی بنیادی در نسل جدید قرار گرفته است. این مضمون منطبق با نتایج تحقیق فراهانی و عباسی بود. یافته‌های فراهانی نشان داد که مفهوم عصای دست بودن فرزند در دوران سالمندی مورد بازنگری نسل‌های جدید قرار گرفته است به‌ویژه در زنانی مناطق شهری و با متوسط تحصیلات بالا (Farahani, 2015). عباسی شوازی نیز به کمرنگ شدن انگاره سنتی «فرزند، عصای دست» در یافته‌های خود اشاره می‌کند (Abbasi, 2015). برخلاف نتایج حاصل از تحقیق حاضر، نتایج مطالعه رانی نشان می‌دهد که یکی از ابعاد ارزش فرزند، ایجاد احساس امنیت در دوران سالمندی است (Rani,)

2003). یافته این تحقیق با نتایج مقاله کاگی و بولر نیز ناسازگار است. بولر در یافته‌های مقاله خود در سال ۲۰۱۵ از اصطلاح امنیت پیری^۱ برای نقش حمایتگری فرزندان بهره برده است. امنیت پیری یکی از انواع ارزش فرزند است که مراقبت سالمندی و نقش حمایتگری فرزندان را شامل می‌شود (Kagitcibasi, 2015: 374). یافته‌های بولر نیز ناهمسو با تحقیق حاضر، حاکی از آن است که تمایل زنان به تجربه داشتن فرزند به دلیل امید و انتظاری است که اولاد برای والدین به ارمغان می‌آورد و در واقع مرتبط با توقعی است که فرزند به‌عنوان حامی دوران پیری فراهم می‌کند (Buhler, 2008: 598). شاید بتوان گفت یکی از دلایل این ناسازگاری در نتایج تغییر شرایط اجتماعی و بستر زمانی و مکانی است. والدین و به‌ویژه مادران و زنان با تغییر در شرایط زیست، تلاش می‌کنند شرایط زندگی خود را تغییر دهند و متناسب با وضعیت موجود زندگی و فرزند را معنا کنند. تغییر کارکرد فرزند از حمایت سالمندی به حمایت عاطفی روشن‌کننده همین مضمون است.

در مقابل مضمون عصای دست بودن، مضمون «همدم» نشان از حمایت عاطفی فرزند دارد. همدم، انیس، مونس، همدل و... واژگانی بودند که برای توصیف حمایت عاطفی از سوی مشارکت‌کنندگان بکار گرفته شد. آینده‌نگری والدین و احتمال تنهایی در سال‌های سالمندی، تأکید بر مفهوم همدم را دوچندان کرده است. یافته‌های تحقیق اینهورن نشان داد که فرزند یک سرمایه‌گذاری عاطفی برای آینده و دارایی معنوی به شمار می‌آید. در سنین بالا، مصریان به فرزندان خود همچون همراه و رفیق نگاه می‌کنند. دختران همچون خواهری برای مادر در نظر گرفته می‌شوند و پسران شبیه برادران برای پدر هستند (Inhorn, 1996: 248). ترابی هم‌سو با نتایج تحقیق حاضر در بررسی خود نشان داد که با گسترش روش‌های تولیدی و نهادهای اجتماعی غیرخانوادگی، فایده اقتصادی کودکان و اتکای والدین به فرزندان در روزهای کهولت و گرفتاری کاهش یافته است (Torabi, 2011: 98). انتظار والدین از فرزندان برای دریافت حمایت معنوی در دوران کهنسالی، مطابق با تحقیق نودل^۲ قابل تشریح است. یافته‌های وی نشان داد زنان و مردان همزمان با تغییرات

1. old-age security

2. Knodel

اجتماعی پیرامون خود، تغییراتی در انتظارات خود ایجاد می‌کنند تا بتوانند با شرایط جدید خود را سازگار کنند (Knodel, 2012). تغییر کارکرد فرزند در بستر تغییرات اجتماعی، نکته‌ای است که در این مضمون باید مورد توجه قرار بگیرد. از آنجا که تغییرات اقتصادی و معیشتی بسیاری در جامعه رخ داده است، فرزند چندان نمی‌تواند منافع مالی و اقتصادی برای والدین به همراه داشته باشد. اینکه فرزندان به‌عنوان نیروی کار در خدمت والدین باشند، تقریباً قضیه منتفی شده‌ای است چراکه با توجه به تغییر سیستم کشاورزی و صنعتی شدن جوامع از سوئی و انواع بیمه‌ها و پوشش حمایتی و داشتن درآمد در دوران سالمندی از سوی دیگر، حداقل در مناطق شهری کارکرد اقتصادی فرزند از بین رفته است. کارکرد فرزند از سمت حوزه اقتصاد به سمت حوزه عاطفی متمایل شده است. بدین معنا که والدین بیش از حمایت مالی یا اقتصادی، خواهان حمایت عاطفی و امنیت احساسی از سوی فرزندان هستند.

«پاینداری زندگی» یکی دیگر از معانی مهم مستخرج از معنای فرزند است. یافته‌ها نشان داد که معنای فرزند در پرتو مفاهیمی نظیر استحکام زندگی زناشویی، بهتر شدن روابط زوجین، افزایش همبستگی و صمیمیت، کاهش جدال و اختلاف قابل توصیف است. این یافته‌ها هم‌سو با نظریه ارزش فرزند فریدمن بود. وی فرزند داشتن را از منابع کاهش عدم اطمینان و افزایش انسجام زناشویی می‌داند. فریدمن در بخشی از نظریات خود بر این عقیده است که بیشترین انگیزه برای پدر و مادر شدن در میان کسانی است که به دلایل مختلف با عدم اطمینان بیشتری در زندگی روبرو هستند (Friedman, 1994). این بخش از نظریات وی منطبق بر یافته‌های تحقیق حاضر نیست چراکه زوجینی که دارای عدم قطعیت و ناپایداری در زندگی زناشویی هستند، به‌ندرت برای حل مشکلاتشان اقدام به فرزندآوری می‌کنند. ملاحظات سنتی از جمله «به دنیا آوردن فرزند برای حفظ زندگی زناشویی» حداقل در مناطق شهری در حال کمرنگ شدن است؛ اما در مقابل کسانی که به درجه‌ای از ثبات در زندگی رسیده‌اند، با آوردن فرزند، پایه‌های زندگی خویش را مستحکم‌تر از قبل می‌کنند. در نتیجه باید گفت مفهوم کاهش عدم اطمینان در زندگی،

ناهم‌سو با یافته‌ها و افزایش انسجام زناشویی، هم‌سو با یافته‌های تحقیق حاضر است. نتایج تحقیق غیاثوند سازگار با نتایج تحقیق حاضر نیست چراکه معتقد است اما تصویر حاضر از جدایی زنان و مردان و شکل‌گیری خانواده‌های تک سرپرست معنای دیگری از فرزند غیر از سپر حمایتی را به ذهن می‌رساند (Ghiasvand, 1998: 89) اما دیر منطبق با یافته‌های تحقیق حاضر در نتایج مطالعه خود نشان داد که امنیت پیوند زناشویی و افزایش تداوم آن در گرو داشتن فرزند است (Dyer, 2007: 73). علاوه بر آن فاوست در فهرستی که از ارزش‌های مثبت ارائه می‌دهد، فرزند را عامل مهم کمک‌کننده به تقویت پیوند اجتماعی زن و مرد برشمرده است (Fawcett, 1974). آرنولد^۱ و همکاران نیز در یافته‌های خود تأکید می‌کنند بر نقش کودکان در حفظ و استحکام ازدواج (Arnold, 1987: 35). علاوه بر آن اینهورن نشان داد مصری‌ها اعتقاد دارند فرزند سبب تداوم زندگی است چراکه مرد را نسبت به زنش متعهد نگه می‌دارد (Inhorn, 1996: 253).

بسیاری از مشارکت‌کنندگان بر این تفکر بودند که با ازدواج و تشکیل خانواده، زندگی‌شان کامل می‌شود اما با آمدن فرزند به زندگی، این نگرش دستخوش تغییر شد. در حقیقت، حلقه کامل‌کننده زندگی فرزند است نه ازدواج. تا فرزندی در زندگی میان زن و شوهر نباشد گویا زندگی شکل واقعی نیافته است. مضمون «فرزند، کامل‌کننده زندگی» اشاره به همین مفهوم دارد. نتایج تحقیق سامانی، هم‌سو با یافته‌های حاضر نشان داد که بدون فرزند، افراد نه تنها هویت پدری یا مادری را تجربه نمی‌کنند بلکه هویت زن یا مرد بودنشان نیز خدشه‌دار می‌شود. این افراد در جامعه توسط اطرافیان چندان جدی گرفته نمی‌شوند و زندگی آن‌ها ناقص، مقطعی و غیرجدی دانسته می‌شود (Samani, 2016: 140). کلاس^۲ و همکاران (Klaus, 2007: 534) در مطالعه ارزش فرزند نشان دادند، فرزندان نقش بسزایی در کسب احترام اجتماعی دارند چراکه تکمیل‌کننده زندگی زوجین هستند. در مصر داشتن فرزند برای زنان عنصر کامل‌کننده زندگی به حساب می‌آید (Inhorn, 1996: 240). زوجین با تجربه داشتن فرزند، پیوند خود را با یکدیگر تکمیل

1. Arnold

2. Klaus

می‌کنند. تجربه داشتن فرزند و در ادامه احساس تعلق به آن، همان پروسه‌ای است که زنان آن را سبب کامل شدن زندگی و هویت خود می‌دانند.

از آنجاکه این تحقیق در شهر تهران انجام شده است، معنای فرزند و بازاندیشی در این مفهوم قابلیت تعمیم به زنان متأهل در شهرهای دیگر با قومیت‌های دینی و ملی متفاوت را ندارد. جهت دستیابی به چشم‌انداز وسیع‌تر، مطالعه مقایسه‌ای میان مشارکت‌کنندگان در سطوح مختلف اجتماعی، با قومیت‌های متنوع و در نظر گرفتن پدران و حتی مردانی که هنوز پدر شدن را تجربه نکرده‌اند، پیشنهاد می‌گردد.

تشکر و سپاسگزاری

نویسندگان از جناب آقای دکتر اردشیر انتظاری و آقای دکتر محمود مشفق که با راهنمایی‌های خود در جهت پیشبرد و ارتقای مقاله کمک شایانی داشتند، نهایت سپاسگزاری را دارند. همچنین از زنانی که با مشارکت در مصاحبه جهت انجام پژوهش همکاری لازم را داشته‌اند نیز تشکر می‌گردد.

تعارض منافع

تعارض منافع نداریم.

ORCID

Pegah Roshaanshomal
Ardeshir Entezari
Mahmoud Moshfegh

<http://orcid.org/0009-0000-3413-518X>

<http://orcid.org/0000-0002-8798-8511>

<http://orcid.org/0000-0003-1164-0481>

References

- Abbasi Shavazi, Mohammad Jalal and Khani, Saeed. (2015). «Economic Insecurity, Ideals of Marriage and Fertility, A Study of Two Generations of Mothers and Children in Sanandaj» *Quarterly Journal of Demographic Studies*, Volume 1, Number 2, pp. 99-63 [in Persian].
- Arnold, F. (1987). «The Effect of Sex Preference on Fertility and Family Planning» *Empirical Evidence Population Bulletin of the United Nations*, No 23-24: 44-55.
- Attride-Stirling, J. (2001). «Thematic Networks: An Analytic Tool for Qualitative Research» *Qualitative Research*, Vol. 1, No. 3, pp 385-405.
- Bagheri, Masoumeh, Shahriari, Marzieh & Ganji Parvin. (2021). «Women's lived experience in prostitution and high-risk sexual behaviors» *Social Science Quarterly*, Year 28, Issue 92, pp 199 – 232 [in Persian].
- Braun, V. & Clarke, V. (2012). «Thematic analysis» *APA handbook of research methods in psychology*, Vol. 2 (pp.57-71)
- Buhler, C. (2008), «On the Structural Value of children and its Implication on Intended Fertility in Bulgaria» *Demographic Research*, 18(20): 569-610
- Droudgar, Tahereh and Razavi Doost, Gholamreza and Khodayar, Dadkhoda. (2019). «The effects of generational production in verses and hadiths» The Second National Conference on New Ideas and Applied Research in Humanities, Rasht [in Persian].
- Dyer, S. J. (2007). «The Value of Children in African Countries-Insight from Studies on Infertility» *Journal of Psychosomatic Obstetric and Gynecology*, 28(2): 69-77.
- Farahani, Farideh and Kiani Aliabadi, Fatemeh. (2015). «Rethinking the meaning of child and its implications in life: A qualitative approach in married women with no children living in Tehran» *Letter of the Iranian Demographic Association*, Year 13, Number 25, pp. 67 – 106 [in Persian].
- Fawcett, J. (1974). «The Value of Children in Asia and The United States» *East- West population Institute*, No. 32.
- Friedman, D. Hechter, M. & Kanazawa, S. (1994). «A Theory of the Value of Children» *Demography*, 31(3), 375-401.
- Ghahremani, Abdolreza. (2015). «A Study of the Philosophy of Idealism in the Valley of Ein and Mind» The First National Conference on Modern Management Sciences and Socio-Cultural Planning in Iran, Tehran [in Persian].
- Ghiasvand, Ahmad & Arab Khorasani, Somayeh. (1998). «Understanding the meaning and maternal experience of women in separation: A phenomenological study» *Social Science Quarterly*, Year 27, Issue 80,

pp 89 - 108 [in Persian].

- Golombok, Susan and Robin Fish. (2005). *Gender Growth*, translated by Mehrnaz Shahr-e Arai, Tehran: Phoenix Publishing [in Persian].
- Hafman L. (1973). *The value of children to parents*, New York: Basic Books.
- Hasheminia, Fatemeh, Rajabi, Mahrokh and Yarahmadi, Ali. (2017). «A Survey of Women's Attitudes Toward Children (Case Study: Women aged 15-49 in Shiraz)» *Applied Sociology*, Year 28, Issue 3, pp. 61- 78 [in Persian].
- Iman, MT. (2011). *Paradigmatic foundations of quantitative and qualitative research methods in the humanities*, Qom: Seminary and University Research Institute, Second Edition [in Persian].
- Inhorn MC. (1996). *Infertility and Patriarchy: The Cultural Politics of Gender and Family Life in Egypt*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Kagitcibasi, Cigdem and Bilge Ataca. (2015). «Value of Children, Family Change, and Implications for the Care of the Elderly» *Cross-Cultural Research*, 2015, Vol. 49(4) 374–392.
- Karimi, Morteza, Omani Samani, Reza and Hosseini Nia, Maryam. (2016). «Meaning, Concept and Function of Children in Iran» *Quarterly Journal of the Iranian Association for Cultural Studies and Communication*, *Twelfth Year*, No. 42, pp. 111-144 [in Persian].
- Kenoblach, Hubert. (2011). *Fundamentals of the Sociology of Knowledge*, Translator: Keramatollah Rasekh, Tehran: Nashr-e Ney
- Klaus, D, Suckow, J. and Nauck, B. (2007). «The Value of Childern in Palestine and Turkey: Differences and the Consequences for Fertility» *Current Sociology*, 55(4): 527-544.
- Knodel, J. E. (2012). The Future of Family Support for Thai Elderly: Views of the Populace, *PSC Research Report*, 12 (10)
- Lucas, David and Mir, Powell. (2008). *An Introduction to Demographic Studies*, translated by Dr. Hossein Mahmoudian, Tehran: University of Tehran Publishing Institute [in Persian].
- Mohammadpour, Ahmad. (2010). «Quality assessment in qualitative research: Principles and strategies of validation and generalizability» *Social Sciences (Allameh Tabatabai)* No 48, pp 73 – 106 [in Persian].
- Mohammadpour, A. (2003). *Qualitative research method (anti-method 1)*, Sociologists, Tehran: Second Edition [in Persian].
- Nascimento, Luciana de Cassia Nunes, de Souza, Tania Vignuda. (2018). «Theoretical saturation in qualitative research: an experience report in interview with schoolchildren» *Revista Brasileira de Enfermagem*, 71 (1), pp: 228 – 233.
- Nazari, Hamed, Ganji, Mohammad, Babaei Fard, asadullah. (2018).

«Qualitative metaanalysis of studies on the fields and family changes»
Women and Family studies, 12th year, No 45, pp 103 – 134 [in Persian].

Rani, D. U.V. Babu and M. V. Sudhakara Reddy. (2003). *Economic Value of children and fertility*, Discovery Publishing House.

Rastegar Khaled, Amir and Mohammadi, Meysam. (2015). «Cultural Changes and Reproductive Impairment in Iran (Based on Secondary Analysis of Iranian Survey Data Values and Attitudes)» *Applied Sociology*, Year 26, Issue 2 [in Persian].

Razavizadeh, Neda, Ghaffarsan, Elahe va Akhlaghi, Ameneh. (2015). «Lack of childbearing and delay in childbearing: Women of Mashhad» *Culture Strategy*, Volume 8, Number 31, pp. 73-98 [in Persian].

Reynolds, Jenny & Mansfield, Penny. (1999). «The Effect of Changing Attitudes. To Marriage on Its Stability» *Research Series*, Vol. 1, No. 2, p 99

Statistical Center of Iran. (2015). *Excerpt of the results of the general population and housing census*, Available on the Website

Soroush, Abdul Karim. (2020). *the meaning of life, Dr. Soroush's speech, An introduction to recent events in Iran* by Dr. Soroush [Audio file].

Torabi, F. (2011). «A Reflection on the thesis of Marriage Delay and Fertility Reduction in Iran» *Social Science Monthly Book*, Volume 43, pp 98 – 100 [in Persian].

استناد به این مقاله: روشن‌شمال، پگاه، سرایی، حسن، انتظاری، اردشیر، مشفق، محمود. (۱۴۰۲). بازاندیشی معنای فرزند از دیدگاه زنان متأهل (دارای فرزند و بدون فرزند) ساکن در شهر تهران، فصلنامه علوم اجتماعی، ۳۰(۱۰۰)، ۴۴-۱. DOI: 10.22054/qjss.2023.67556.2526

Social sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License...